

**Eksperta viedoklis (*kopsavilkums*)
par Kriminālprocesa regulējuma pietiekamību un
skaidrību attiecībā uz pierādīšanas standartu un
pierādījumu pietiekamību**

(saskaņā ar LR Valsts kontroles un Latvijas Universitātes līgumu Nr. 7-5/761 Par juridiskā pakalpojuma - ekspertu kriminālprocesuālo tiesību jautājumos konsultāciju pakalpojuma par Kriminālprocesa likuma regulējuma iespējamajiem trūkumiem efektīvai noziedzīgu nodarījumu finanšu un ekonomikas jomā izmeklēšanai un iztiesāšanai sniegšanu)

Autore: LU Juridiskās fakultātes profesore, Dr.iur. K.Strada-Rozenberga

Rīgā 2020. gada 24. novembrī

Saturs

IZMANTOTIE SAĪSINĀJUMI.....	3
NORĀDES PAR VAIRĀKKĀRT CITĒTIEM/IZMANTOTIEM AVOTIEM.	4
IEVADS.....	7
PIERĀDĪŠANAS STANDARTA/PIERĀDĪJUMU PIETIEKAMĪBAS IZPRATNE UN TVĒRUMS PĒTĪJUMĀ.	8
TIESISKĀ DROŠĪBA UN KRIMINĀLTIESĪBU (T.SK. PROCESUĀLO KRIMINĀLTIESĪBU) NORMAS	10
UZ PIERĀDĪŠANAS STANDARTU/PIETIEKAMĪBU KRIMINĀLPROCESĀ ATTIECINĀMĀS EIROPAS CILVĒKTIESĪBU UN PAMATBRĪVĪBU KONVENCIJAS NORMAS UN AKTUĀLĀ EIROPAS CILVĒKTIESĪBU TIESAS PRAKSE.	13
UZ PIERĀDĪŠANAS STANDARTU/PIETIEKAMĪBU KRIMINĀLPROCESĀ ATTIECINĀMĀS EIROPAS SAVIENĪBAS NORMAS UN AKTUĀLĀ EIROPAS SAVIENĪBAS TIESAS PRAKSE	16
PIERĀDĪŠANAS STANDARTA/ PIERĀDĪJUMU PIETIEKAMĪBAS KRIMINĀLPROCESĀ TIESISKAIS REGULĒJUMS LATVIJĀ.....	22
PIERĀDĪŠANAS PRIEKŠMETA TIESISKAIS REGULĒJUMS.....	23
PIERĀDĪŠANAS PIENĀKUMA TIESISKAIS REGULĒJUMS	28
PIERĀDĪŠANAS STANDARTA TIESISKAIS REGULĒJUMS	32
PIERĀDĪJUMU PIETIEKAMĪBAS TIESISKAIS REGULĒJUMS.....	37
PIERĀDĪJUMU PAZĪMJU (PRASĪBU PIERĀDĪŠANĀ IZMANTOJAMĀM ZIŅĀM) TIESISKAIS REGULĒJUMS	39
KOPĒJIE SECINĀJUMI - VIEDOKLIS PAR LATVIJĀ SPĒKĀ ESOŠĀ TIESISKĀ REGULĒJUMA PILNVEIDES NEPIECIEŠAMĪBU	45

Izmantotie saīsinājumi

Šajā sarakstā alfabētiskā secībā iekļauti tekstā izmantotie saīsinājumi.

Direktīva (ES) 2013/48 - Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2013/48/ES par tiesībām uz advokāta palīdzību kriminālprocesā un Eiropas apcietināšanas ordera procesā, par tiesībām uz to, ka pēc brīvības atņemšanas informē trešo personu, un par tiesībām, kamēr atņemta brīvība, sazināties ar trešām personām un konsulārajām iestādēm.

Direktīva (ES) 2014/42 - Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 2014/42/ES par nozieguma rīku un noziedzīgi iegūtu līdzekļu iesaldēšanu un konfiskāciju Eiropas Savienībā.

Direktīva (ES) 2016/343 - Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2016/343 par to, lai nostiprinātu konkrētus nevainīguma prezumpcijas aspektus un tiesības piedalīties klātienē lietas izskatīšanā tiesā kriminālprocesā.

ECT – Eiropas Cilvēktiesību tiesa

Eiropas Cilvēktiesību konvencija - Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija.

Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6.panta piemērošanas ceļvedis - Guide on Article 6 of the Convention – Right to a fair trial (criminal limb)

ES – Eiropas savienība

ES pamattiesību harta - Eiropas Savienības Pamattiesību harta.

EST – Eiropas Savienības tiesa

KL – Krimināllikums

KPL – Kriminālprocesa likums

Satversme – Latvijas Republikas Satversme

Norādes par vairākkārt citētiem/izmantotiem avotiem

Šajā sarakstā iekļautas norādes par vairākkārt citētiem/izmantotiem avotiem, informācija par kuriem nav izvietota zemsvītras atsaucēs.

Normatīvie akti:

Latvijas Republikas Satversme 15.02.1922. likums, stājās spēkā 07.11.1922. Konsolidētā redakcijā pieejama: <https://likumi.lv/ta/id/57980-latvijas-republikas-satversme>

Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. (Parakstīta Romā 04.11.1950, Latvija pievienojusies 27.06.1997.) un tās protokoli. Pieejama : https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_LAV.pdf

Eiropas Savienības Pamattiesību harta. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2012., nr. C 326. Pieejama : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=ES>

Eiropas Parlamenta un Padomes **Direktīva (ES) 2013/48** par tiesībām uz advokāta palīdzību kriminālprocesā un Eiropas apcietināšanas ordera procesā, par tiesībām uz to, ka pēc brīvības atņemšanas informē trešo personu, un par tiesībām, kamēr atņemta brīvība, sazināties ar trešām personām un konsulārajām iestādēm. Pieņemta 22.10.2013. Pieejama: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2013/48/oj/?locale=LV>

Eiropas Parlamenta un Padomes **Direktīva (ES) 2014/42** par nozieguma rīku un noziedzīgi iegūtu līdzekļu iesaldēšanu un konfiskāciju Eiropas Savienībā. Pieņemta 03.04.2014. Pieejama: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2014/42/oj/?locale=LV>

Eiropas Parlamenta un Padomes **Direktīva (ES) 2016/343** par to, lai nostiprinātu konkrētus nevainīguma prezumpcijas aspektus un tiesības piedalīties klātienē lietas izskatīšanā tiesā kriminālprocesā. Pieņemta 09.03.2016.. Pieejama: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2016/343/oj/?locale=LV>

Krimināllikums: 17.06.1998. likums, stājās spēkā 01.04.1999. Konsolidētā redakcijā pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/88966-kriminallikums>

Kriminālprocesa likums : 21.04.2005. likums, stājās spēkā 01.10.2005, konsolidētā redakcijā pieejams - <https://likumi.lv/ta/id/107820-kriminalprocesa-likums>

Prakses materiāli:

Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6.panta piemērošanas ceļvedis - Guide on Article 6 of the Convention – Right to a fair trial (criminal limb) Updated on 31 August 2020. Council of Europe/European Court of Human Rights, 2020 Pieejams: https://www.echr.coe.int/documents/guide_art_6_criminal_eng.pdf - pamatā kopsavilkumā iekļautajam ECT prakses apskatam, atsevišķi neatsaucoties uz šajā Ceļvedī norādītajiem ECT spriedumiem.

Augstākās tiesas judikatūra – Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta nolēmumi attiecināmajos jautājumos (KPL 19.pants, 9.nodaļa). Pieejami : <http://at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/kriminallietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/kriminalprocesa-likums/2nodala-kriminalprocesa-pamatprincipi-6-25pants> un <http://at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/kriminallietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/kriminalprocesa-likums/9nodala-pieradisana-un-pieradijumi-123-137pants>

Literatūra

Bez īpašām atsaucēm kopsavilkuma tekstā iekļauti citāti no šādām autores publikācijām (hronoloģiskā secībā), kurās var gūt arī plašāku ieskatu konkrētajiem jautājumiem:

- Strada-Rozenberga K. Pierādīšanas teorija kriminālprocesā. Vispārīgā daļa. Rīga, Biznesa augstskola Turība, 2012.
- Strada-Rozenberga K. Pierādīšana un izmeklēšanas darbības// Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. Raksti 2005–2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 114.–120.lpp.;
- Strada-Rozenberga K. Pierādīšana kriminālprocesā – aktualitātes Latvijas likumā, teorijā un praksē// Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. Raksti 2005–2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 384.–387.lpp.
- Strada-Rozenberga K. Nevainīguma prezumpcija – ES minimālie standarti un Latvijas kriminālprocess// Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes 6.starptautiskās konferences “Konstitucionālās vērtības mūsdienu tiesiskajā telpā 1” rakstu krājums, Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 2016. Pieejams: https://www.apgads.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/Jur-Konf-6_2016_Legal-Space-I.pdf
- Strada-Rozenberga K. Krimināltiesības: tiesiskā drošība krimināltiesībās un kriminālprocesā. Grām.: Vispārējie tiesību principi: Tiesiskā drošība un tiesiskā palīdzība. Valsts pārvalde. Business. Jurisprudence. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 75-98.lpp.
- Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Pārmaiņu laiks kriminālprocesā turpinās – 2017.gada grozījumi// Jurista Vārds, 10.10.2017., Nr.42 un 17.10.2017., Nr.43.
- Strada-Rozenberga K. Nevainīguma prezumpcija: kas tā ir, ko un kāpēc paredz// Latvijas Universitātes 77.starptautiskās konferences rakstu krājums “Satversmē nostiprināto vērtību aizsardzība: dažādu tiesību nozaru perspektīva”, Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 2019. Pieejams https://www.apgads.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/Juridiskas-konferences/Jur.konf-77_03_Strada-Rozenberga.pdf
- Strada-Rozenberga K. Kas ir nevainīguma prezumpcija, un ko tā paredz. Jurista Vārds, 06.08.2019., Nr. 31 (1089), Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/275067-kas-ir-nevainiguma-prezumpcija-un-ko-ta-paredz/>
- Strada-Rozenberga K. KPL 19., panta un 123.-130.p. komentāri. Grām.: Kriminālprocesa likuma komentāri A daļa. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2019., 88.-92.lpp., 413.-439.lpp.

- Strada-Rozenberga K. Vispārīgs ieskats jautājumos, ko rada 21.11.2019. grozījumi Kriminālprocesa likumā // Latvijas Universitātes 78. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums "Starptautisko un Eiropas Savienības tiesību piemērošana nacionālajās tiesās" Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2020. 189.-201.lpp. Pieejams: <https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/52236/LU78-jur-zin.pdf>

Ievads

Pētījums veikts, izpildot LR Valsts Kontroles un Latvijas Universitātes 12.08.2020. līguma Nr. 7-5/761 1.2.2.punktu, nolūkā sniegt eksperta **viedokli par KPL esošā regulējuma skaidrību un pietiekamību attiecībā uz pierādīšanas standartu un pierādījumu pietiekamību personas saukšanā pie kriminālatbildības un vainīguma pierādīšanā tiesā.**

Pamatā analizēts KPL teksts redakcijā, kāda spēkā 2020.gada 20.novembrī. Tāpat pētījuma gaitā, atbilstoši noslēgtā līguma prasībām, apskatītas uz pētījuma tēmu attiecināmās ECTK normas un ECT atziņas, kā arī ES normatīvais regulējums un EST atziņas. ECT un EST prakses apskats sniegts tiktāl, cik tas izšķiroši nepieciešams Latvijas tiesiskā regulējuma izvērtējumam un nav uzskatāms par visaptverošu šo tiesu prakses pētījumu ar pierādīšanu saistītajos jautājumos, kas arī netika ietverts līgumā norādītajā eksperta uzdevumā.

Pētījuma autore – LU Juridiskās fakultātes profesore, Dr.iur. K.Strada-Rozenberga. Pētījuma veikšanas gaitā atbalstu ECT un EST tiesu prakses apzināšanā sniedza arī LU Juridiskās fakultātes doktorants O.Kulmanis (promocijas darba vadītāja – prof. K.Strada-Rozenberga).

Pētījuma kopsavilkumā sākotnēji apskatīta terminu “pierādīšanas standarts” un “pierādījumu pietiekamība” izpratne un tvērums šajā pētījumā, kam seko īss apskats par nepieciešamību pēc krimināltiesisko (tai skaitā procesuālo) normu skaidrības, Eiropas Cilvēktiesību konvencijas un Eiropas Cilvēktiesību hartas attiecināmo normu, kā arī ECT un EST tiesu nolēmumu apskats. Galvenā pētījuma kopsavilkuma daļa veltīta Latvijā esošā pierādīšanas standarta un pierādījumu pietiekamības kriminālprocesā analīzei. Kopsavilkums tiek noslēgts ar nozīmīgākajiem secinājumiem attiecībā uz kriminālprocesos izmantojamo pierādīšanas standartu un pierādījumu pietiekamības tiesiskā regulējuma pietiekamību, skaidrību un pilnveides nepieciešamību.

Pierādīšanas standarta/pierādījumu pietiekamības izpratne un tvērums pētījumā

Pierādīšanas standarts ir jēdziens, kas tiek izmantots, lai raksturotu līmeni, kādā kādam faktam jābūt pamatoti ar pierādījumiem, lai to atzītu par pierādītu kriminālprocesā (t.s. fakta pierādītības līmenis). Savukārt **pierādījumu pietiekamība** ir pierādījuma kopuma raksturlielums, kas nepieciešams noteiktas procesuālas darbības veikšanai vai nolēmuma pieņemšanai.

Abi šie jēdzieni ir t.s. pierādīšanas teorijā ietilpstoši jēdzieni, kuru praktiskais piepildījums ir cieši un nesaraucjami saistīts kā savstarpēji, tā arī ar citiem ar pierādīšanu saistītiem institūtiem.

Pierādīšanā tiek izmantoti dažādi **pierādīšanas standarti** jeb prasības pēc kāda fakta pierādītības līmeņa. Sākotnēji, lai noteiktu, kāds pierādīšanas standarts ir attiecināms, nepieciešams identificēt, kāds tieši pierādīšanas priekšmetā ietilpstošs fakts tiek pierādīts. Tādējādi pierādīšanas standarta jautājums nenoliedzami ir saistīts ar pierādīšanas priekšmeta un tajā esošu faktu pareizu identificēšanu. Tāpat pierādīšanas standarts ir dažāds atkarībā no tā, kas veic pierādīšanu. Tas savukārt norāda uz pierādīšanas standarta un pierādīšanas subjektu nesaraucamo saistību. Pamatā tiesiski noregulēti ir tie pierādīšanas standarti, kas attiecināmi uz personām, uz ko gulstas t.s. galīgais pierādīšanas pienākums. Savukārt uz citiem subjektiem attiecināmie standarti tiek loģiski izsecināti. Tā, piemēram, KPL ir tieši noteikts, ka kriminālprocesā personas vainīgums ir jāpierāda ārpus saprātīgām šaubām un tas jādara procesa virzītājam pirmstiesas procesā un apsūdzības uzturētājam iztiesāšanā. Izrietoši no šīs nostājas ir secināms, ka ja pierādīšanā iesaistās, piemēram, aizstāvība, tad tai ir pietiekami tikai radīt šaubas par kādas personas vainīgumu. Tā kā šaubas būs radušās, tad personas vainīgums nevarēs tikt uzskatīts par pierādītu, jo nepiepildīsies prasība pēc "saprātīgu šaubu izslēgšanas" kā nepieciešamā pierādīšanas standarta šajā jautājumā par personas vainīgumu.

Pierādījumu pietiekamībai kā pierādījumu kopumam raksturīga pazīme savukārt ir atkarīga no virknes citu apstākļu. Pirmkārt, lai saprastu, vai pierādījumi ir vai nav pietiekami, ir jāsaprot, kas ir jāpierāda, t.i. pareizi jāidentificē pierādīšanas priekšmets. Ja pierādīšanas priekšmets (pamatā – kriminālprocesā pierādāmie fakti, jo divas pārējās faktu grupas nav ar patstāvīgu nozīmi pierādīšanā, bet gan nepieciešamas kā "starpposms" galīgi izšķirošo faktu pierādīšanā) nav identificēts pareizi, tas var izraisīt situāciju, kad kādi apstākļi paliek vispār nepierādīti (pierādīšanas priekšmetā netika ietilpināts kāds fakts, kuram tur bija jābūt iekļautam) vai arī, ka tiek veikta nevajadzīga kāda fakta pierādīšana (uzmanība tiek pievērsta tādām faktam, kuram nav nozīmes konkrētajā lietā un tas neietilpst šīs lietas pierādīšanas

priekšmetā). Pēc tam, kad identificēts, kas ir jāpierāda, ir jānosaka, kāds pierādīšanas standarts ir attiecināms, jeb kādā līmenī attiecīgo faktu ir nepieciešams pierādīt. Saproto, kas un kādā līmenī ir jāpierāda, nonākam līdz tam, ar ko (ar kādiem pierādījumiem) šis fakts ir jāpierāda. Turklāt pierādīšanā izmantojamiem pierādījumiem ir arī jāatbilst likumā noteiktām prasībām – attiecināmībai, pieļaujamībai un ticamībai. Jo saturiski aptverošāki un procesuāli kvalitatīvāki ir pierādījumi, jo tos vajag mazāk, un pretēji. Tomēr jāatceras, ka pierādījumu pietiekamība kā pierādījumu kopums netiek mērīts, tos skaitot, bet gan izvērtējot, vai tas spēj radīt jautājuma izlēmējā nepieciešamo pārliecības līmeni. Tādējādi pierādījumu pietiekamības izvērtējumā ir svarīgs 1) pierādīšanas priekšmets (kas ir jāpierāda), 2) attiecināmais pierādīšanas standarts (kādā līmenī faktiem jābūt pamatotiem ar pierādījumiem, lai tos atzītu par pierādītiem) un 3) izmantojamie pierādījumi un to īpašības. Līdz ar to **pierādījumi nav atzīstami par pietiekamiem**, ja 1) par šauru noteikts pierādīšanas priekšmets un līdz ar to kāds no tajā tiesiski ietilpstošajiem faktiem nav pierādīts vispār un 2) pierādīšanas priekšmetā ietilpstošie fakti ir apzināti pietiekami, taču pierādījumu kopums par tiem nav pietiekams, lai sasniegtu attiecināmo pierādīšanas standartu. Ja tiek pieļautas pretēja rakstura kļūdas – piemēram, tiek pierādīts fakts, kam nav tiesiskas nozīmes un līdz ar to nebija tiesiska pamata šo faktu ietilpināt pierādīšanas priekšmetā, vai arī kāda pierādīšanas priekšmetā ietilpināma fakta pierādīšanai iegūti un izmantoti nesamērīgi (“pārāk daudz”) pierādījumu, atzīstams, ka nevajadzīgi tērēti resursi, tai skaitā laika, cilvēku un materiālie, kā arī traucēta kriminālprocesa pabeigšana saprātīgā termiņā.

Izrietoši, sniedzot viedokli par to, vai KPL pietiekami un skaidri ir reglamentēts jautājums par pierādīšanas standartu un pierādījumu pietiekamību, tiks skatīti tieši šie institūti, kā arī pierādīšanas priekšmets, pierādīšanas pienākums, pierādījumi (īpaši to pieļaujamība), ciktāl tas nepieciešams attiecīgā jautājuma izvērtēšanai.

Atzīmējams, ka izpētāmā jautājuma kontekstā starptautiskās un Eiropas tiesību normas, kā arī nozīmīga ECT un EST prakse vairāk ir saistāma ar nevainīguma prezumpciju un tiesībām uz taisnīgu procesu, kuri tad arī konspektīvā veidā tiks aplūkoti nākamajās Kopsavilkuma sadaļās.

Tiesiskā drošība un krimināltiesību (t.sk. procesuālo krimināltiesību) normas

Krimināltiesisko attiecību risinājumam jābūt taisnīgam. Tas attiecināms kā uz materiālo normu, tā arī uz procesuālo normu piemērošanu. Citiem vārdiem- taisnīgs risinājums (rezultāts) nav iespējams bez taisnīga procesa.

Ja indivīdam paredzētas kādas nelabvēlīgas krimināltiesiskas sekas (atzīšana par vainīgu un sodīšana, mantas atzīšana par noziedzīgi iegūtu un konfiscēšana, utt.), tad tam, ka šādas sekas var iestāties, jābūt izteiktam pietiekami skaidri un saprotami. Svarīgi, lai šādu nelabvēlīgu seku iestāšanās iespēja būtu paredzama ar t.s. *ex ante* pieeju, t.i. izvērtējot iespējamās darbības tiesiskumu un iespējamās sekas vēl pirms darbības uzsākšanas.

Atzīstams, ka jautājums par tiesisko drošību ir aktuāls gan materiālajās, gan procesuālajās tiesību normās. Procesuālajās normās tas saistāms galvenokārt ar dažādu cilvēktiesību ierobežojumu piemērošanas iespējamību un nepieciešamību nodrošināt tiesības uz taisnīgu tiesu.

ECT savā judikatūrā viennozīmīgi atzinusi, ka jebkurai Konvencijā paredzēto tiesību ierobežojošai tiesību normai ir jābūt pietiekami precīzai, lai nodrošinātu indivīdam iespēju, ja nepieciešams, izmantojot juridisko palīdzību, konkrētajos apstākļos saprātīgā līmenī saprast un paredzēt savas darbības iespējamās sekas.¹

Jo smagāks tiesību ierobežojums, jo precīzākai, detalizētākai un nepārprotamākai jābūt to pieļaujošai tiesību normai. Tāpat īpaši nozīmīgi norādīt, ka jebkuram procedūras jautājumam jābūt pietiekami precīzi noregulētam, jo neatbilstība procedūrai atzīstama par prettiesisku². Tādējādi- sākotnēji jābūt precīzai normai un tad tās precīzai piemērošanai.

Tāpat ECT atzīst saistību starp taisnīgu tiesu un prasību pēc tiesiskās noteiktības, kas izriet no likuma prioritātes principa.³ Personai ir jābūt iespējai saprast savu statusu, no tā izrietošas tiesības un pienākumus, garantijas, sankcijas u.tml., lai tā varētu pilnvērtīgi procesā darboties. Tā priekšnoteikums ir pieejamu un pietiekami skaidru tiesību normu esamība. Tāpat personai ir tiesības paļauties, ka valsts iestāžu darbība būs atbilstoša likumam, kas atkal nodrošināms tikai ar to, ka valsts iestāžu darbinieki darbojas atbilstoši skaidri definētiem priekšrakstiem.

¹ Grabenwarter C. European Convention on Human Rights. Commentary. München, Verlag C.H.Beck oHG, 2014., P. 68

² Piemēram, arests un apcietinājums tikai tad atzīstams par tiesisku, ja to piemērošanas procedūra atbilst spēkā esošām tiesību normām – skat. Grabenwarter C. European Convention on Human Rights. Commentary. München, Verlag C.H.Beck oHG, 2014., P. 179.

³ Grabenwarter C. European Convention on Human Rights. Commentary. München, Verlag C.H.Beck oHG, 2014., P. 138

Tāpat tiesības uz taisnīgu tiesu aizsargā arī no nepamatotas pretrunīgas interpretācijas un patvaļīgas judikatūras maiņas. ECT atzīst, ka nacionālajām procesuālajām tiesībām ir jāparedz mehānismi, kas nodrošina tiesisko noteiktību sarežģītās tiesību normu interpretācijas situācijās. Tai pat laikā tiesiskas noteiktības prasība nenozīmē to, ka tiesu praksei jābūt absolūti vienotai. Dažādas tiesas, izskatot dažādas lietas par vienādiem tiesību un līdzīgiem faktiskiem apstākļiem, var nonākt tie dažādiem secinājumiem un atzinumiem, kam gan jābūt racionāliem un pamatotiem⁴

Secināms, ka tāpat kā attiecībā uz materiālo krimināltiesību normām, arī uz procesuālo tiesību normām attiecas prasība pēc to pieejamības un pietiekamas precizitātes. Tai pat laikā nevar ignorēt faktu par būtiski atšķirīgo pieeju materiālo un procesuālo krimināltiesību normu spēka laikā noteikšanā. Materiālo tiesību normas, kuras pasliktina personas stāvokli, raksturo *nullum crimen, nulla poene sine lege praevia* (nav noziedzīga nodarījuma, ja norma nav bijusi spēkā nodarījuma laikā jeb krimināltiesību normu atpakaļejoša spēka neesamības princips).

Savukārt procesuālo normu spēks laikā vispār nav saistāms ar izdarīto noziedzīgo darbību, bet gan arī veikto procesuālo darbību. Līdz ar to, piemēram, atbilstoši KPL 4.pantam “Kriminālprocesa kārtību nosaka tā kriminālprocesa tiesību norma, kura ir spēkā procesuālās darbības izdarīšanas brīdī”. Tā kā kriminālprocesi mēdz būt visai gari, tad nevar izvairīties no situācijām, kad procesuālās normas mainās procesa gaitā (vai arī laika periodā no noziedzīga nodarījuma izdarīšanas līdz attiecīgas procesuālās darbības veikšanai). Attiecībā uz šo situāciju un tās saistību ar tiesisko paļāvību (noteiktību) nevar nepiekrīst, ka “paļāvība uz kādu tiesību normu nemainīgumu var būt pamatota un aizsargājama tad, ja no attiecīgajām tiesību normām privātpersonai izriet kādas subjektīvas tiesības, kuru daba pēc būtības prasa pastāvīgumu. Šādas subjektīvās tiesības parasti izriet no materiālo tiesību normām. [...] Savukārt procesuālās tiesības pamatā vispār nav vērstas uz personu subjektīvo tiesību radīšanu – to mērķis ir nodrošināt procesuālo kārtību, kādā persona savas subjektīvās tiesības var īstenot un aizsargāt, nevis radīt jaunas, patstāvīgas subjektīvās tiesības. Līdz ar to procesuālās tiesību normas parasti nevar radīt patstāvīgas subjektīvās tiesības, vēl jo vairāk tādas, kurām atbilstoši taisnīguma prasībām jābūt ar patstāvīgu raksturu. Paļāvība uz procesuālās kārtības nemainīgumu varētu būt aizsargājama tikai attiecībā uz tām personām, kuras konkrētos procesos jau ir “ieguvušas” attiecīgās procesuālās tiesības. Šādas paļāvības aizsardzība likumdevējam būtu jānodrošina ar pārejas noteikumiem.”, kam nepieciešams nodrošināt “saudzējošu pāreju uz jauno regulējumu”⁵

⁴ Grabenwarter C. European Convention on Human Rights. Commentary. Munchen, Verlag C.H. Beck oHG, 2014., P. 140

⁵ Briede J., Višķere I., Litvins G., Botāns A., Danovskis E. Satversmes 92.panta komentārs//Latvijas Republikas satversmes komentāri.VIII nodaļa.Cilvēka pamattiesības. Rīga, Latvijas Vēstnesis, 2011, 143.-144.lpp.

Tādējādi secināms, ka gan uz materiālo, gan uz procesuālo tiesību normām tiesiskās drošības un noteiktības nodrošināšanas nolūkā attiecināmas prasības būt pieejamām un pietiekami skaidrām.

Izpētāmie jautājumi, pierādīšanas standarts un pierādījumu pietiekamība, parasti tiek uztverti kā tipiski procesuālo tiesību jautājumi, kādi tie vairumā gadījumu arī, neapšaubāmi, ir. Tomēr arī šajā ziņā var būt situācijas, kad īpaši nozīmīga ir tiesiskā drošība, tai skaitā nodrošinot tiesības uz taisnīgu tiesu. Piemēram, pierādīšanas pienākuma uzlikšana “ar atpakaļejošu” spēku par kādiem nozīmīgiem apstākļiem (piemēram, mantas likumīgu izcelsmi) nevar tikt atzīta par atbilstošu taisnīgam procesam. Tāpat personai ir pilnīgi skaidri un nepārprotami jābūt informētai, pie kādiem apstākļiem/priekšnoteikumiem var rasties nelabvēlīgas sekas un kādas tās var būt.⁶

⁶Par krimināltiesisko normu skaidrību pēdējos gados Eiropā tapuši vairāki apjomīgi pētījumi. Sīkākam šīs tēmas apskatam, skat., piemēram, The principle of legality in European criminal law, Intersentia, 2015; Multilevel protection of the Principle of legality in Criminal law, Springer, 2018; Legality in Europe, Intersentia, 2018.

Uz pierādīšanas standartu/pietiekamību kriminālprocesā attiecināmās Eiropas cilvēktiesību un pamatbrīvību konvencijas normas un aktuālā Eiropas cilvēktiesību tiesas prakse

Eiropas Cilvēktiesību konvencijas tekstā tiešā veidā netiek noteikts nedz kriminālprocesiem raksturīgais pierādīšanas standarts, nedz arī pierādījumu pietiekamības jautājums. Tomēr tas nenozīmē, ka Eiropas Cilvēktiesību konvencija uz šiem jautājumiem vispār nav attiecināma. Kā uzskatāmi apliecina tālāk īsumā apskatītā ECT prakse, vispārīgā (t.i. attiecībā uz personas vainīgumu attiecināmā) kriminālprocesam raksturīgā pierādīšanas standarta un pietiekamības, kā arī ar tiem cieši saistīto ar pierādīšanu un pierādījumiem saistīto institūtu izvērtējumā attiecināma Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6.panta pirmā un otrā daļa.

• Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6.pants

1. Ikvienam ir tiesības, nosakot [...] jebkuras viņam izvirzītās apsūdzības pamatotību krimināllietā, uz taisnīgu [...] lietas izskatīšanu

2. Ikvienam, kas tiek apsūdzēts kriminālnoziedzībā, tiek uzskatīts par nevainīgu, kamēr viņa vaina netiek pierādīta saskaņā ar likumu

Tā, pierādīšanas pienākums, pierādīšanas standarts un pierādījumu pietiekamība var tikt vērtēta nevainīguma prezumpcijas ietvarā. Savukārt, pierādījumu pieļaujamības jautājumi – taisnīga procesa kontekstā.

Atzīstams, ka personas vainīguma pierādīšanas jautājums ir nošķirams no citiem jautājumiem, kā, piemēram, mantas izcelsmes noziedzīguma un konfiskācijas. Pēdējais, ja vien tas vienlaikus nav saistīts ar personas vainīguma atzīšanu, nav skatāms nevainīguma prezumpcijas kontekstā. Šādā gadījumā būtu attiecināmas un izvērtējamas Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 1.protokola 1.panta normas. Šis aspekts šajā pētījumā netiks apskatīts, jo izriet ārpus dotā uzdevuma.

ECT ir plaša prakse attiecībā uz nevainīguma prezumpciju un taisnīga procesa prasību ievērošanu. Īsi, kodolīgi un pārskatāmi tā atainota Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6.panta piemērošanas ceļvedī, kas aktualizēts 2020.gada 31.augustā un ir publiski pieejams. Ņemot vērā šī Ceļveža informatīvi pilnīgo raksturu, uzskatu par nelietderīgu paralēli veiktu ECT prakses atziņu apkopošanu vai arī šī Ceļveža pilnīgu pārrakstīšanu. Līdz ar to šeit tiek norādītas tikai galvenās ECT praksē paustās atziņas attiecībā uz pierādīšanas standartu un pierādījumu pietiekamību vai arī ar to satura atklāšanu saistītiem jautājumiem:

- nevainīguma prezumpcija tiek pārkāpta, ja pierādīšanas pienākums tiek pārņemts no apsūdzības uz aizstāvību. Taču pēc tam, kad apsūdzība pirmšķietami ir izveidojusi lietu pret apsūdzēto, viņam var tikt uzlikts par pienākumu sniegt loģisku skaidrojumu.
- jebkuras saprātīgas šaubas tulko par labu apsūdzētajam

- princips *in dubio pro reo*, saskaņā ar kuru šaubas tulko par labu apsūdzētajam, ir īpaša nevainīguma prezumpcijas izpausme
- personas tiesības tikt uzskatītai par nevainīgu krimināllietā un pienākums apsūdzības uzturētājam uzņemt pierādīšanas pienākumu un pierādīt pret apsūdzēto izvirzīto pieņēmumu nav absolūtas, fakta vai likuma prezumpcijas pastāv katrā krimināltiesību sistēmā un tās principā nav aizliegtas arī saskaņā ar Konvenciju.
 - valstīm jāierobežo prezumpciju pielietojums saprātīgās robežās, tai skaitā ņemot vērā to nozīmīgumu konkrētā procesā un saglabājot efektīvas tiesības uz aizstāvību.
 - cita starpā, šādu prezumpciju pieļaujamību ir atzīta arī lietās saistībā ar naudas līdzekļu legalizēšanu un ar pieņēmumiem par personas dalību līdzapsūdzēto veiktā nodarījumā
- Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6.pants nenosaka pierādījumu pieļaujamības nosacījumus vai pierādījumu pieļaujamības izvērtēšanas nosacījumus, jo to primāri noregulē nacionālais likums, un vērtējumu sniedz nacionālā tiesa.
 - Vispārīgi ECT nav jāpārskata tādi jautājumi kā nacionālo tiesu piešķirtā nozīme konkrētajam pierādījumam, tiesu konstatētais vai tām izskatīšanai iesniegtie novērtējumi. ECT nav jārikojas kā ceturtās instances tiesu institūcijai un tādēļ Konvencijas 6.panta 1.punkta kontekstā tai nav jāvērtē nacionālo tiesu sniegtie secinājumi par pierādījumiem, izņemot gadījumus, kad šādi konstatējumi ir atzīstami par patvaļīgiem vai acīmredzami nepamatotiem.
 - ECT uzdevums nav noteikt, vai konkrēta veida pierādījumi, piemēram, nacionālo tiesību izpratnē nelikumīgi iegūti pierādījumi, ir atzīstami par pieļaujamiem. Jautājums, uz kuru tai ir jārod atbilde, ir, vai konkrētajā gadījumā process kopumā, ieskaitot veidu, kādā pierādījumi iegūti, ir taisnīgs. Tas sevī ietver attiecīgās iespējamās nelikumības pārbaudi un, ja pārbaude ir saistīta arī ar citu Konvencijā nostiprināto tiesību pārkāpumu, arī konstatētā pārkāpuma raksturu.
 - ECT ir apkopojusi tās judikatūrā iepriekš pausto neizsmeļošo faktoru uzskaitījumu, kas var tikt izmantots, lai novērtētu pirmstiesas izmeklēšanā pieļauto pārkāpumu ietekmi uz procesa taisnīgumu kopumā. Kā procesa taisnīgumu ietekmējoši faktori tiek izvirzīti šādi apstākļi:
 - a) tas, vai pieteicējs bija īpaši neaizsargāts, piemēram, sava vecuma vai garīgo spēju dēļ;
 - b) tiesiskais regulējums, kas nosaka pirmstiesas kriminālprocesu un pierādījumu pieļaujamības nosacījumus tiesā, un tas, vai ir ievērota šī procesuālā kārtība (pierādījumu izslēgšanas noteikumu piemērošanas gadījumā ir maz ticams, ka tiesvedība kopumā būtu uzskatāma par netaisnīgu);

- c) vai pieteicējam tika dota iespēja apstrīdēt pierādījumu autentiskumu un iebilst pret to izmantošanu;
 - d) pierādījumu kvalitāte, vai to iegūšanas apstākļi liek šaubīties par to ticamību vai precizitāti, ņemot vērā to iegūšanas laikā pieļautās piespiešanas pakāpi un raksturu;
 - e) ja pierādījumi iegūti pretlikumīgi, tādā gadījumā vērtējams, vai pretlikumīgā rīcība ir saistāma ar cita Konvencijas panta pārkāpumu, kā arī konstatētā pārkāpuma raksturs;
 - f) paskaidrojumu gadījumā izvērtējams to veids, kā arī tā atsaukšana vai satura mainīšana;
 - g) pierādījumu izmantošana, īpaši ievērojot, vai tie veidoja neatņemamu vai nozīmīgu pierādījumu daļu, uz kuriem balstīts notiesājošs spriedums, kā arī citu lietā esošo pierādījumu pārliecinošais spēks;
 - h) vai vainīgumu izvērtējuši profesionāli tiesneši, vai arī zvērinātie, pēdējo gadījumā viņu norādījumu saturs;
 - i) sabiedrības intereses nozīmīgums attiecīgā nodarījuma izmeklēšanā un personas sodīšanā;
 - j) citas nacionālajās tiesībās un praksē nostiprinātas svarīgas procesuālās garantijas.
- Nosakot procesa taisnīgumu kopumā, ir jāņem vērā, vai ir nodrošinātas personas tiesības uz aizstāvību. Jo īpaši, ir jāizvērtē, vai personai ir nodrošinātas iespējas apstrīdēt pierādījumu patiesumu un iebilst pret to izmantošanu.
 - Izvērtējama arī pierādījumu kvalitāte, tajā skaitā apstākļi, kādos tie iegūti un vai šie apstākļi rada šaubas par pierādījumu ticamību vai precizitāti. Ja ir strīds par pierādījumu ticamību, vēl lielāku nozīmi iegūst tas, vai pastāv taisnīga procedūra pierādījumu pieļaujamības pārbaudei.
 - Nosakot procesa taisnīgumu kopumā, ir jāpārbauda, vai sabiedrības interese izmeklēšanas veikšanā un saukšanā pie kriminālatbildības par konkrēto noziedzīgo nodarījumu ir izsvērtā iepretim indivīda interesei, ka pierādījumu pret viņu tiek iegūti likumīgi.
 - Tādu pierādījumu izmantošana, kas iegūti pārkāpjot vienu no Konvencijas kodolu veidojošajām absolūtajām tiesībām, vienmēr izraisa procesa taisnīguma riskus, pat ja šādu pierādījumu pieļaušana nebija izšķiroša apsūdzības pamatošanai.
 - Tādu liecību izmantošana kriminālprocesā, kas iegūtas, pārkāpjot Konvencijas 3.pantu – neskatoties uz to, ka rīcība atzīstama par spīdzināšanu, necilvēcīgu izturēšanos – tā automātiski kriminālprocesu kopumā padara netaisnīgu un izraisa Konvencijas 6.panta pārkāpumu.
 - Tādu liecinieka paskaidrojumu izmantošana, kas sniegti apmaiņā pret imunitāti vai citām priekšrocībām, var apšaubīt apsūdzētajam garantētās

uzklausīšanas taisnīgumu un var radīt delikātus jautājumus, jo šādi paskaidrojumi pēc sava rakstura ir viegli manipulējami un var tikt sniegti tikai ar mērķi iegūt priekšrocības vai aiz atbērbības.

- Ja pastāv tieši iebildumi par pierādījumu pieļaujamību, augstākas instances tiesa nevar atsaukties uz šādiem pierādījumiem, nesniedzot atbildi uz izvirzītajiem iebildumiem.

Secināms, ka neskatoties uz visai lakonisko Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6.panta tekstu un vienlaikus pateicoties tā vispārīgajam raksturam, ir izstrādājusies visai plaša ECT prakse, tai skaitā attiecībā uz jautājumiem, kas skar pierādīšanas standartu un pierādījumu pietiekamību (īpaši attiecībā uz tādu pierādījumu izmantošanu, kas iegūti, pārkāpjot normatīvās prasības). Ņemot vērā Latvijai saistošo Eiropas Cilvēktiesību konvencijas dabu, ECT praksē nostiprinājušās atziņas ir būtiskas arī KPL normu piemērošanā Latvijā attiecībā uz pierādīšanas standartu un pierādījumu pietiekamību.

Uz pierādīšanas standartu/pietiekamību kriminālprocesā attiecināmās Eiropas Savienības normas un aktuālā Eiropas Savienības tiesas prakse

Arī ES pamattiesību hartas tekstā tiešā veidā netiek noteikts nedz kriminālprocesiem raksturīgais pierādīšanas standarts, nedz arī pierādījumu pietiekamības jautājums. Arī tās tekstā iekļautas tikai vispārīgas normas par nevainīguma prezumpciju un prasības pēc taisnīga procesa.

Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 48.pants

21.Ikvienu apsūdzēto uzskata par nevainīgu, kamēr vaina nav pierādīta saskaņā ar likumu.

47. [...] Ikvienai personai ir tiesības uz taisnīgu, atklātu un laikus veiktu lietas izskatīšanu neatkarīgā un objektīvā, tiesību aktos noteiktā tiesā.

Tāpat būtiski, ka no EST judikatūras izriet, ka ES tiesību sistēmā garantētās pamattiesības ir jāpiemēro visās situācijās, kuras reglamentē Savienības tiesības, un ka šo tiesību piemērojamība nozīmē Hartā garantēto pamattiesību piemērojamību.⁷ Hartas piemērošanas joma attiecībā uz dalībvalstu rīcību ir definēta tās 51.panta 1.punktā, saskaņā ar kuru Hartas noteikumi attiecas uz dalībvalstīm tikai tad, ja tās īsteno Savienības tiesības.⁸ Būtībā no Tiesas pastāvīgās judikatūras izriet, ka Savienības tiesību sistēmā garantētās pamattiesības ir jāpiemēro visās situācijās, kuras tiek regulētas ar Savienības tiesībām, bet ne ārpus šādām situācijām. Šajā ziņā Tiesa jau ir atgādinājusi, ka tāpēc tā Hartas gaismā nevar izvērtēt tādu valsts tiesisko regulējumu, kas neietilpst Savienības tiesību piemērošanas jomā.⁹

⁷ EST 16.05.2017. spriedums lietā C-682/15 Berlioz Investment Fund SA, ECLI:EU:C:2017:373, 49.punkts.

⁸ EST 26.02.2013. spriedums lietā C-617/10 Åkerberg Fransson, ECLI:EU:C:2013:105, 17.punkts.

⁹ EST 13.06.2019 spriedums lietā C-646/17 Moro, ECLI:EU:C:2019:4, 67.punkts.

Attiecībā uz kriminālprocesu ES pieņemtas 12 direktīvas, kuru ieviešanai veikti grozījumi arī KPL. Attiecībā uz izpētāmo jautājumu kā izšķirošanas nozīmes atzīmējama Direktīva (ES) 2016/343, kura veltīta nevainīguma prezumpcijas stiprināšanai.

DIREKTĪVA (ES) 2016/343	
Direktīvas pants	Preambulas apsvērums
<p>3. pants Nevainīguma prezumpcija Dalībvalstis nodrošina, ka aizdomās turētie un apsūdzētie tiek uzskatīti par nevainīgiem, kamēr nav pierādīta viņu vaina saskaņā ar tiesību aktiem.</p>	
<p>6. pants Pierādīšanas pienākums 1. Dalībvalstis nodrošina, ka pienākums pierādīt aizdomās turēto vai apsūdzēto vainu ir apsūdzībai. Tas neskar nedz tiesneša vai kompetentās iestādes pienākumu meklēt vainu apstiprinošus un attaisnojošus pierādījumus, nedz aizstāvības tiesības iesniegt pierādījumus saskaņā ar piemērojamām valsts tiesībām. 2. Dalībvalstis nodrošina, ka visas šaubas par personas vainu tiek tulkotas par labu aizdomās turētajam vai apsūdzētajam, tostarp gadījumos, kad tiesa izvērtē to, vai persona būtu jāattaisno.</p>	<p>(22) Pierādīšanas pienākums, lai noteiktu aizdomās turētā un apsūdzētā vainu, gulstas uz apsūdzību, un jebkuras šaubas būtu jātulko par labu aizdomās turētajam vai apsūdzētajam. Nevainīguma prezumpcija tiktu pārkāpta gadījumā, ja pierādīšanas pienākums tiktu pārliekts no apsūdzības uz aizstāvību, neskarot tiesas jebkuras <i>ex officio</i> faktu noskaidrošanas pilnvaras un tiesu iestāžu neatkarību, kad tā izvērtē aizdomās turētā vai apsūdzētā vainu, kā arī fakta vai likuma prezumpciju izmantošanu par aizdomās turētā vai apsūdzētā kriminālatbildību. Šādi pieņēmumi būtu saprātīgi jāierobežo, ņemot vērā to, cik svarīgs ir attiecīgais jautājums un cik svarīgi ir saglabāt tiesības uz aizstāvību, kā arī izmantotajiem līdzekļiem vajadzētu būt saprātīgi atbilstīgiem izvērītajam legītimajam mērķim. Šādiem pieņēmumiem vajadzētu būt atspēkojamiem, un jebkurā gadījumā tie būtu jāizmanto tikai tad, ja tiek ievērotas tiesības uz aizstāvību.</p>
<p>7. pants Tiesības klusēt un neliecināt pret sevi 1. Dalībvalstis nodrošina, ka aizdomās turētajiem un apsūdzētajiem ir tiesības klusēt attiecībā uz noziedzīgo nodarījumu, par kura izdarīšanu tos tur aizdomās vai apsūdz. 2. Dalībvalstis nodrošina, ka aizdomās turētajiem un apsūdzētajiem ir tiesības neliecināt pret sevi. 3. Fakts, ka tiek izmantotas tiesības neliecināt pret sevi, neliedz kompetentajām iestādēm vākt pierādījumus, kurus var likumīgi iegūt, izmantojot tiesiskus piespiedu līdzekļus, un kuri pastāv neatkarīgi no aizdomās turēto vai apsūdzēto gribas. 4. Dalībvalstis var atļaut to tiesu iestādēm, pieņemot notiesājošu spriedumu, ņemt vērā aizdomās turētā un apsūdzētā sadarbību. 5. Tas, ka aizdomās turētie un apsūdzētie izmanto tiesības klusēt vai tiesības neliecināt pret sevi, netiek vērsti pret tiem, un šo faktu neuzskata par pierādījumu tam, ka tie ir izdarījuši konkrēto noziedzīgo nodarījumu. 6. Šis pants dalībvalstīm neliedz iespēju pieņemt lēmumu, ka maznozīmīgu kriminālpārkāpumu gadījumā, piemēram, attiecībā uz maznozīmīgiem ceļu satiksmes noteikumu pārkāpumiem, process vai tā atsevišķi posmi varētu notikt rakstiski vai ka</p>	<p>(24) Tiesības klusēt ir nevainīguma prezumpcijas būtisks aspekts, un tām vajadzētu kalpot par aizsardzības līdzekli, lai persona neliecinātu pret sevi.</p> <p>(25) Tiesības neliecināt pret sevi ir viens no būtiskiem nevainīguma prezumpcijas aspektiem. Lūdzot aizdomās turēto vai apsūdzēto izteikties vai atbildēt uz jautājumiem, viņu nedrīkstētu piespiest sniegt pierādījumus, dokumentus vai informāciju, kas varētu novest pie tā, ka persona liecina pret sevi.</p> <p>(26) Tiesības klusēt un tiesības neliecināt pret sevi būtu jāattiecina uz jautājumiem, kas attiecas uz noziedzīgo nodarījumu, par kura izdarīšanu persona tiek turēta aizdomās vai apsūdzēta, nevis, piemēram, uz jautājumiem par aizdomās turētā vai apsūdzētā identifikāciju.</p> <p>(27) Tiesības klusēt un neliecināt pret sevi nozīmē arī to, ka kompetentajām iestādēm nevajadzētu aizdomās turētajiem vai apsūdzētajiem likt sniegt informāciju, ja minētās personas nevēlas to darīt. Lai noteiktu, vai ir pārkāptas tiesības klusēt un neliecināt pret sevi, būtu jāņem vērā Eiropas Cilvēktiesību tiesas sniegtā tiesību klusēt interpretācija saskaņā ar ECTK.</p>

kompetentās iestādes aizdomās turēto vai apsūdzēto par attiecīgo nodarījumu nenoprātina, – ar noteikumu, ka tiek ievērotas tiesības uz taisnīgu tiesu.

(28) Tiesību klusēt vai tiesību neliecināt pret sevi izmantošana nebūtu jāvērs pret aizdomās turēto vai apsūdzēto un nebūtu jāuzskata par pierādījumu tam, ka attiecīgā persona ir izdarījusi konkrēto noziedzīgo nodarījumu. Tam nebūtu jāskar valsts noteikumi par pierādījumu novērtēšanu no tiesu vai tiesnešu puses ar noteikumu, ka tiek ievērotas tiesības uz aizstāvību.

(29) Tiesību neliecināt pret sevi izmantošanai nebūtu jātraucē kompetentajām iestādēm vākt pierādījumus, kuri var tikt likumīgi iegūti no aizdomās turētā vai apsūdzētā, izmantojot tiesiskus piespiedu līdzekļus, un kuri pastāv neatkarīgi no aizdomās turētā vai apsūdzētā gribas, piemēram, materiālus, kas iegūti saskaņā ar tiesas rīkojumu, materiālus, attiecībā uz kuriem ir spēkā juridiskas saistības tos glabāt un sniegt pēc pieprasījuma, izelpas, asins un urīna paraugus un ķermeņa audu paraugus DNS analīzes veikšanai.

(30) Tiesībām klusēt un neliecināt pret sevi nebūtu jāliedz dalībvalstīm iespēja pieņemt lēmumu, ka nenozīmīgu kriminālpārkāpumu gadījumā, piemēram, attiecībā uz maznozīmīgiem ceļu satiksmes noteikumu pārkāpumiem, process vai tā atsevišķi posmi var notikt rakstiski vai ka kompetentās iestādes aizdomās turēto vai apsūdzēto par attiecīgo nodarījumu nenoprātina, ar noteikumu, ka tiek ievērotas tiesības uz taisnīgu tiesu.

Lai gan tieši uz šajā pētījumā apskatītajiem jautājumiem nav attiecināma, īsumā norādāmas arī Direktīvā (ES) 2014/42 iekļautās nostādnes attiecībā uz pierādīšanas standartu un pierādījumu pietiekamību t.s. paplašinātās mantas konfiskācijas gadījumā.

DIREKTĪVA (ES) 2014/42	
Direktīvas pants	Preambulas apsvērums
<p>5. pants Paplašinātā konfiskācija</p> <p>1. Dalībvalstis pieņem nepieciešamos pasākumus, kuri ļauj pilnībā vai daļēji konfiscēt īpašumu, kas pieder personai, kura notiesāta par tādu noziedzīgu nodarījumu, kas var būt par pamatu ekonomiska labuma tiešai vai netiešai ieguvei, ja tiesa, pamatojoties uz lietas apstākļiem, tostarp konkrētiem faktiem un pieejamiem pierādījumiem, piemēram, ka attiecīgā īpašuma vērtība nav samērīga ar notiesātās personas likumīgiem ienākumiem, ir pārliecināta, ka attiecīgais īpašums ir iegūts noziedzīgā veidā.</p>	<p>(21) Paplašinātai konfiskācijai vajadzētu būt iespējama, ja tiesa ir pārliecināta, ka attiecīgais īpašums ir gūts no noziedzīgas darbības. Tas nenozīmē, ka ir jāpierāda, ka attiecīgais īpašums ir gūts no noziedzīgas darbības. Dalībvalstis var paredzēt, ka, piemēram, varētu būt pietiekami, ja tiesa, izvērtējot iespējamību, uzskata vai pamatoti pieņem, ka ir daudz lielākas iespējas, ka attiecīgais īpašums ir drīzāk gūts no noziedzīgas darbības nekā no citām darbībām. Šajā sakarā tiesai ir jāņem vērā lietas konkrētie apstākļi, tostarp fakti un pieejamie pierādījumi, pamatojoties uz kuriem varētu pieņemt lēmumu par paplašinātu konfiskāciju. Tas, ka personas īpašums nav samērīgs ar personas likumīgajiem ienākumiem, varētu būt viens no faktiem, ar ko pamato tiesas secinājumu, ka īpašums ir iegūts noziedzīgā veidā. Dalībvalstis varētu arī noteikt prasību attiecībā uz konkrētu laikposmu, kurā iegūto īpašumu varētu uzskatīt par iegūtu noziedzīgā veidā.</p>

Savukārt to, ka ES normās noteikto personas tiesību neievērošana obligāti izvērtējama procesa taisnīguma prasības kontekstā, tai skaitā atzīstot vai neatzīstot procesuāli nekvalitatīvi iegūto pierādījumu par nepieļaujamu, varam redzēt, piemēram Direktīvas (ES) 2013/48 tekstā.

DIREKTĪVA (ES) 2013/48	
Direktīvas pants	Preambulas apsvērumi
<p>12. pants Tiesību aizsardzības līdzekļi 2. Neskarot valstu noteikumus un sistēmas attiecībā uz pierādījumu pieņemamību, dalībvalstis nodrošina, ka kriminālprocesā, izvērtējot liecības, ko snieguši aizdomās turētie vai apsūdzētie, vai pierādījumus, kas iegūti, pārkāpjot to tiesības uz advokātu, vai gadījumos, kad saskaņā ar 3. panta 6. punktu tikusi atļauta atkāpe no šīm tiesībām, tiek ievērotas tiesības uz aizstāvību un procesa taisnīgums.</p>	<p>(50) Dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka, izvērtējot liecības, ko sniedzis aizdomās turētais vai apsūdzētais, vai pierādījumus, kas iegūti, pārkāpjot viņu tiesības uz advokātu, vai gadījumos, kad saskaņā ar šo direktīvu tikusi atļauta atkāpe no šīm tiesībām, ir ievērotas tiesības uz aizstāvību un procesa taisnīgums. Šajā ziņā būtu jāievēro Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūra, kura noteikusi, ka tiesībām uz aizstāvību principā tiek nodarīts nelabojams aizskārums gadījumos, ja notiesāšanai izmanto vainu apliecinošas liecības, kas policijas veiktās nopratināšanas laikā sniegtas bez advokāta palīdzības saņemšanas. Tam nebūtu jāskar izteikumu izmantošana citiem nolūkiem, kas atļauti saskaņā ar valsts tiesību aktiem, piemēram, ja nepieciešams veikt steidzamas izmeklēšanas darbības, lai novērstu citu pārkāpumu izdarīšanu vai smagas negatīvas sekas kādai personai vai attiecībā uz steidzamu nepieciešamību novērst ievērojama apdraudējuma nodarīšanu kriminālprocesam, ja advokāta palīdzības saņemšana vai izmeklēšanas aizkavēšana radītu nelabojamu kaitējumu notiekošajai smaga nozieguma izmeklēšanai. Turklāt tam nebūtu jāskar valstu noteikumi vai sistēmas attiecībā uz pierādījumu pieņemamību un nebūtu jāliedz dalībvalstīm paturēt spēkā sistēmu, kurā tiesā vai tiesnesim var iesniegt visus esošos pierādījumus bez nekādas atsevišķas vai iepriekšējas šādu pierādījumu pieņemamības izvērtēšanas.</p>

Atzīstams, ka pētījumā pamatā apskatīto jautājumu – pierādīšanas standarta un pietiekamības – sakarā nav minama nozīmīga EST judikatūra, kas ļautu izvērtēt KPL pilnīgumu, atbilstību vai skaidrību. Var pieminēt, ka EST ir atzinusi, ka Direktīvas 2016/343 6.panta 1. un 2.punktā esošā atsauce uz “vainu” jāsaprot kā tāda, kas nozīmē, ka šīs normas mērķis ir regulēt pierādīšanas pienākuma sadali tikai nolēmumu pieņemšanā attiecībā uz vainu.¹⁰, tādējādi tā nav attiecināma uz tiem jautājumiem, kas nav saistīti ar personas vainīguma konstatāciju.

Atzīmējams gan, ka šobrīd EST izskatīšanā atrodas vairākas lietas, kurās pieņemtiem nolēmumiem nākotnē varētu būt nozīme arī tādos jautājumos kā pierādīšanas standarts un pierādījumu pietiekamība. Tā, piemēram, EST šobrīd izskatīšanā atrodas lieta C-319/19¹¹,

¹⁰ EST 28.11.2019 spriedums lietā C-653/19, Spetsializirana prokuratura, 33.punkts.

¹¹ 17.04.2019 lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu EST, lieta C-319/19.

kurā uzdoti vairāki arī šim pētījumam būtiski jautājumi, kas cita starpā attiecas uz Direktīvas 2014/42 5.pantā noteikto paplašināto konfiskāciju, tajā noteikto pierādīšanas standartu, kā arī no minētās direktīvas piemērošanas izrietošiem apsvērumiem, kas saistīti ar nevainīguma prezumpciju. Piemēram, uzdoti jautājumi: 1) vai nelikumīgi iegūta īpašuma konfiskācija ir krimināltiesisks pasākums Direktīvas 2014/42/ES izpratnē vai civiltiesisks pasākums, ja: a) valsts likumā paredzētais īpašuma konfiskācijas mērķis ir vispārēja prevencija, t.i., nelikumīgas iegūšanas un izmantošanas iespēju novēršana, neizvērtējot noziedzīga nodarījuma vai cita likuma pārkāpuma izdarīšanu un tiešu vai netiešu saistību starp pārkāpumu un iegūto īpašumu; [...] c) vienīgais priekšnoteikums konfiskācijai ir neapstrīdama prezumpcija par visa tāda īpašuma nelikumību, kura izcelsmes likumība nav konstatējama (bez iepriekš noteiktas jēdziena “likumīga/nelikumīga izcelsme” definīcijas); d) ja pārbaudītā persona nesniedz pierādījumus par īpašuma iegūšanas izcelsmi, iegūtā īpašuma likumība tiek noteikta no jauna retroaktīvi desmit gadu ietvarā visiem iesaistītajiem (pārbaudītajai personai, trešajām personām un viņu līgumpartneriem), pat ja šo īpašumtiesību iegūšanas brīdī nebija juridiska pienākuma sniegt šādus pierādījumus? Tāpat minētajā lietā uzdots prejudiciāls jautājums – vai nevainīguma prezumpcija, kas nostiprināta Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 48.panta 1.punktā, tiesību uz aizstāvību garantija, kas ietverta Hartas 48.panta 2.punktā, un efektivitātes princips ir jāinterpretē tādējādi, ka tie pieļauj tādu valsts tiesisko regulējumu kā pamatlietā, ar kuru: ievieš prezumpciju par nenoteiktas vai neatklātas izcelsmes īpašuma [izcelsmes] noziedzīgo raksturu; ievieš prezumpciju par pamatotām aizdomām par īpašuma nelikumīgu iegūšanu; pierādīšanas pienākumu attiecībā uz īpašuma un tā iegūšanas veidiem pārnes ne tikai uz pārbaudīto personu, bet arī uz trešajām personām, kurām jāpierāda arī tiesību priekšteča īpašuma izcelsme, pat bezatlīdzības iegūšanas gadījumā; ievieš “īpašuma nesamērīgumu” kā vienīgo un izšķirošo pierādījumu nelikumīgi iegūta īpašuma esamībai; pierādīšanas pienākums tiek apvērsts un uzlikts visām iesaistītajām personām, ne tikai notiesātajai personai, kā arī pirms vai neatkarīgi no viņu notiesāšanas; tiek pieļauta juridiskas un ekonomiskas izmeklēšanas un analīzes metodikas pielietošana, ar kuras palīdzību tiek noskaidrotas aizdomas par attiecīgā īpašuma nelikumīgo raksturu, kā arī par tā vērtību, pie kam šīs aizdomas ir saistošas tiesai, kurai jāpiemēro konfiskācijas procedūra, un tai nav iespējas īstenot pilnīgu pārbaudi par šīs metodikas saturu un piemērošanu? Uzdots arī prejudiciāls jautājums, vai Direktīvas 2014/42/ES 5.panta 1.punkts ir interpretējams tādējādi, ka tas pieļauj, ka ar valsts likumu tiek noteikts aizstāt pamatotās aizdomas (pamatojoties uz procesa laikā apkopotajiem un tiesas izvērtētajiem apstākļiem), ka īpašums iegūts noziedzīga nodarījuma rezultātā, ar aizdomām (prezumpciju) par īpašuma izcelsmes nelikumīgumu, pamatojoties vienīgi uz konstatējumu, ka īpašuma palielinājums pārsniedz valsts likumā noteikto vērtību (piemēram, 75 000 EUR desmit gados)?

EST iztiesāšanā atrodas arī lieta C-845/19¹², kurā cita starpā uzdots prejudiciāls jautājums, vai Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 47.pants ir jāinterpretē tādējādi, ka tam ir pretrunā tāds valsts tiesiskais regulējums [..], ar ko tiek pieļauts confiscēt valsts labā naudas summu, par kuru tiek apgalvots, ka tā piederot citai personai, nevis noziedzīga nodarījuma izdarītājam, un šai trešajai personai nav iespējas piedalīties tiesvedībā kā lietas dalībniekam un tai nav tiešu tiesību vērsties tiesā?

Rezumējot norādāms, ka ES līmenī pierādīšanas standarta un pietiekamības jautājums skatīts saistībā ar nevainīguma prezumpciju fiziskas personas apsūdzēšanas gadījumā, mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu un taisnīga procesa nodrošināšanas nepieciešamību (pierādījumu pieļaujamības kontekstā). Visas attiecināmās direktīvu normas KPL testā ir iekļautas. Jāatzīst, ka nozīmīgas EST judikatūras uz šo brīdi nav, taču tas var mainīties tuvākajā laikā, kas EST sniegs atbildes uz vairākās lietās uzdotajiem prejudiciālajiem jautājumiem, kas lielākoties saistāmi ar nevainīguma prezumpcijas un taisnīga procesa nodrošināšanas prasību ievērošanu gadījumos, kad notiek t.s. uz notiesāšanu nebalstītā mantas atzīšana pa noziedzīgi iegūtu un tās konfiskācija.

¹² 19.11.2019 lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu EST, lieta C-845/19.

Pierādīšanas standarta/ pierādījumu pietiekamības kriminālprocesā tiesiskais regulējums Latvijā

Konstitucionālā līmenī norādes par personas vainīguma pierādīšanu rodamas Satversmes 92.panta otrajā teikumā.

Latvijas Republikas Satversmes 92.panta otrais teikums

Ikviena uzskatāms par nevainīgu, iekams viņa vaina nav pierādīta saskaņā ar likumu.

Savukārt detalizēts ar pierādīšanu saistīto jautājumu regulējums iekļauts KPL 19.panta pirmajā, otrajā un trešajā daļā, un KPL 9.nodaļā.

KPL 19.panta 1.daļā iekļauta vispārīga norāde uz prezumpciju par personas nevainīgumu, kas var tikt atspēkota veicot pierādīšanu kriminālprocesuālā kārtībā

KPL 19.p.1.d.

Neviena persona netiek uzskatīta par vainīgu, kamēr tās vaina noziedzīga nodarījuma izdarīšanā netiek konstatēta šajā likumā noteiktajā kārtībā.

Secināms, ka Satversmē un KPL iekļautās norādes par nevainīguma prezumpciju ir vispārīga rakstura, kas arī ir atbilstoši nevainīguma prezumpcijai kā vispārīga rakstura tiesību principam. Tādējādi Latvijā normatīvi nostiprināts arī starptautiskajos un ES tiesību aktos atzītais princips, kas raksturo valsts attieksmi kriminālprocesa laikā pret personu, par kuru izteikts pieņēmums, ka tā izdarījusi noziedzīgu nodarījumu. Nevainīguma prezumpcija nosaka, ka personu par vainīgu var atzīt tikai likumā noteiktā veidā (nevainīguma prezumpcijas instrumentālā vērtība) un, ka persona jāuzskata kā nevainīga līdz pat brīdim, kad vainīgums nav atzīts likumā noteiktā kārtībā (nevainīguma prezumpcija kā attieksmes formula).

Navainīguma prezumpcija kā kriminālprocesa pamatprincips nosaka "sākuma pozīciju" personas vainīguma pierādīšanā – t.i. persona nav vainīga (tas nav pielīdzināms personas vainojamības neprezumēšanai, bet gan ir attiecīgajai personai labvēlīgās pierādīšanas "sākuma punkts"). Tādējādi sākotnēji ir pieņemams, ka persona nav izdarījusi noziedzīgu nodarījumu. Šo pieņēmumu var atspēkot, veicot pierādīšanu kriminālprocesā un iegūstot personas vainīgumu apstiprinošus pierādījumus. Izrietoši, saskaņā ar nevainīguma prezumpcijas principu, pieņēmums par personas nevainīgumu ir uzskatāms par patiesu līdz brīdim, kamēr tas netiek atspēkots, t.i. likumā noteiktā kārtībā netiek pierādīts personas vainīgums.

Atzīstams, ka nevainīguma prezumpcijas kā vispārīga rakstura sākotnējā pieņēmuma par personas nevainīgumu tiesiskais regulējums Latvijā ir pilnībā saskaņā ar starptautiskajām

un ES tiesību normām, uzskatāms par pietiekami skaidru un saprotamu un tajā nav nepieciešams veikt nekādas izmaiņas.

Turpinājumā uzmanība pievēršama likumā noteiktajai personas vainīguma konstatēšanas/pierādīšanas kārtībai, kurā secīgi tiks apskatīti jautājumi, kas attiecināmi uz pierādīšanas standartu un pietiekamību.

Pierādīšanas priekšmeta tiesiskais regulējums

Kā jau norādīts, lai izvērtētu pierādījumu pietiekamību, sākotnēji nepieciešams noteikt, kas vispār ir jāpierāda. Pierādīšanas priekšmets reglamentēts KPL 124.pantā.

KPL 124.p.1.-4., 7.d.

(1) Pierādīšanas priekšmets ir visu kriminālprocesa gaitā pierādāmo apstākļu kopums un ar tiem saistītie fakti un palīgfakti.

(2) Kriminālprocesā pierādāma noziedzīga nodarījuma sastāva esamība vai neesamība, kā arī citi Krimināllikumā un šajā likumā paredzētie apstākļi, kuriem ir nozīme konkrēto krimināltiesisko attiecību taisnīgā noregulējumā.

(3) Saistītie fakti nav kriminālprocesā pierādāmie apstākļi, bet ir ar tiem saistīti un dod pamatu izdarīt secinājumu par pierādāmajiem apstākļiem.

(4) Ar palīgfaktiem tiek pamatota kāda cita pierādījuma ticamība vai neticamība, kā arī iespējamība vai neiespējamība to izmantot pierādīšanā.

(7) Lai pierādītu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, nav nepieciešams pierādīt, konkrēti no kura noziedzīgā nodarījuma līdzekļi iegūti.

KPL tekstā iekļauta salīdzinoši plaša pierādīšanas priekšmeta jēdzieniskā izpratne, proti, iekļaujot tajā gan pierādāmos, gan saistītos faktus, gan palīgfaktus. Lai arī teorijā ne vienmēr attiecībā uz visām šīm faktu grupām tiek lietots jēdziens “pierādīšanas priekšmets”, tomēr tas ir tikai jēdzienu lietošanas disputs, kas nav saistīts ar noliegumu, ka visas trīs šīs faktu grupas ir jāpierāda, t.i. jāpamato ar pierādījumiem. Tādējādi, var atzīt, ka KPL, iespējams, varēja arī neiekļaut tiešas norādes uz saistītiem faktiem vai palīgfaktiem kā tādiem, kuri ir jāpierāda, taču tas nemainītu būtību un praktiskā kriminālprocesuālā pierādīšanā tiem tāpat būtu veltāma tieši tāda pat uzmanība.

Kriminālprocesā pierādāmie apstākļi (fakti) (*factum probandum*) no citiem var tikt nošķirti sakarā ar to īpašo nozīmi kriminālprocesa mērķa sasniegšanā – krimināltiesisko attiecību taisnīgā noregulējumā. Šie ir fakti, no kuriem ir tieši atkarīgs galīgais lietas krimināltiesiskais un kriminālprocesuālais risinājums. KPL 124.panta otrajā daļā ir tieši norādīts, ka kriminālprocesā pierādāmo faktu grupā ietilpst 1) noziedzīga nodarījuma sastāvs un 2) citi KL vai KPL minētie fakti, no kuriem atkarīgs krimināltiesisko attiecību taisnīgs noregulējums.

Tādējādi šīs faktu grupas raksturojumam lietots t.s. "piepildāms" jēdziens, kura saturs nosakāms katrā konkrētā kriminālprocesā.

Saistītie fakti (*factum probans*) ir otra pierādīšanas priekšmetā ietilpstoša faktu grupa. Šie fakti 1) neietilpst kriminālprocesā pierādāmo apstākļu lokā, bet 2) ir ar tiem saistīti un 3) ļauj izdarīt secinājumus par tiem. Šī veida faktu iekļaušana pierādīšanas priekšmetā ir pamatojama ar to, ka, lai tiem būtu kāda tiesiska nozīme, t.i., no tiem varētu secināt kriminālprocesā pierādāmos faktus, tiem pašiem ir jābūt pierādītiem. Tuvāks saistīto faktu skaidrojums KPL nav iekļauts.

Palīgfakti savukārt ir tāda pierādīšanas priekšmetā ietilpstoša faktu grupa, kurai pašai par sevi nav izšķirošas nozīmes lietas gala risinājumam, jo tā nepieciešama tikai tāpēc, ka ļauj izvērtēt pierādījumu izmantošanas iespējamību vai neiespējamību procesā. Arī to tuvāks skaidrojums KPL tekstā iekļauts nav.

KPL A daļas normas, tai skaitā attiecībā uz pierādīšanas priekšmetu, veidotas tādā veidā, ka pamatā attiecināmas uz visiem kriminālprocešiem, neatkarīgi no to specifikas. Tomēr pastāv atsevišķi izņēmumi. Tā, KPL 124.panta 7.daļā, iekļauta norāde, ka lai pierādītu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, nav nepieciešams pierādīt, konkrēti no kura noziedzīgā nodarījuma līdzekļi iegūti. Šī norāde attiecināma tikai uz vienas kategorijas kriminālprocešiem, t.i. par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu. Domājams, ka šādas kazuistiskas norādes iekļaušana KPL varēja arī izpalikt, attiecīgā jautājuma vienveidīga praktiska risinājuma nodrošināšanā paļaujoties uz tiesību doktrīnu, judikatūru un prakses pielietošanas vadlīnijām.

Ievērojot iepriekš norādīto, secināms, ka KPL pierādīšanas priekšmetā ietilpstošie fakti reglamentēti vispārīgi, nedodot konkrētas norādes, bet izmantojot "piepildāmus" jēdzienus (vienīgais epizodiskais izņēmums ir t.s. "legalizācijas lietas", kurās, kā jau minēts, likumdevējs KPL tekstā ir iekļāvis vienu specifisku norādi, kas tieši skar pierādīšanas priekšmetu). Lai arī pirmšķietami var rasties viedoklis, ka tas var apgrūtināt tiesību piemērotāju darbu, tomēr šādām bažām nav pamata un šāda pieeja ar pierādīšanu saistīto normu formulēšanai likumā ir pilnībā atbalstāma. Likuma piemērotājiem visās kriminālprocesa stadijās ir jābūt spējīgiem interpretēt un piemērot likuma normas, t.sk. arī tādas, kuras satur ģenerālklauzulas vai ir piepildāmas ar saturu katras konkrētas lietas kontekstā. Un likumam nav jābūt kazuistiskai rīcības instrukcijai katram iespējamam dzīves gadījumam. Pierādīšanas priekšmeta pilnvērtīga noteikšana ir iespējama tikai un vienīgi izvērtējot konkrētu situāciju, katru individuālu gadījumu. Tādējādi *precīzāka vai detalizētāka pierādīšanas priekšmeta tiesiskā reglamentācija, kura būtu vispārīgi attiecināma uz visiem kriminālprocešiem, nav uzskatāma nedz par vēlamu (jo var radīt neskaidrības praksē), nedz par iespējamu. Tas gan neliedz un, iespējams, pat mudina noteiktu kategoriju lietās izstrādāt prakses vadlīnijas, kurās būtu identificēti tipiski konkrētās kategorijas lietās (piemēram,*

kukuļošanas lietas, noziedzīgas izvairīšanās no nodokļu nomaksas lietas, noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas lietas utt.) pierādāmie apstākļi un, iespējams, arī saistītie fakti. Iespējamās un ieteicamās būtu arī vadlīnijas par tipisku palīgaktu apzināšanu - taču tās nebūtu veidojamas attiecībā uz konkrētu kategoriju lietām, bet gan vairāk ar tipiskiem faktiem, kas var ietekmēt pierādījumu izmantošanas iespējamību kriminālprocesos, kas lielākoties nav saistāmi ar izmeklējamā nodarījuma būtību. Turklāt jānorāda, ka Latvijā jau ir izstrādātas un, jādūmā, arī praksē tiek izmantotas dažādas tiesībsargājošo iestāžu sagatavotas metodikas, vadlīnijas un rokasgrāmatas noteiktu lietu kategoriju izmeklēšanai, kuras cita starpā attiecināmas arī uz pierādīšanas jautājumiem¹³. Jādūmā, ka šādu praksi dažādu vadlīniju un rokasgrāmatu izstrādē ir vērts turpināt un pilnveidot, iespējams, iesaistot to tapšanā iespējami plašu speciālistu loku, kas uz šiem jautājumiem spēj paraudzīties no dažādiem skatu punktiem (izmeklēšanas iestādes, prokuratūra, tiesa, advokatūra).

Saskaņā ar vispārīgām norādēm, ja kāds fakts ietilpst pierādīšanas priekšmetā, tas noteikti ir jāpierāda. Izņēmums var būt tikai tad, ja likumdevējs ir noteicis, ka kāds fakts ir uzskatāms par pierādītu, bez pierādīšanas veikšanas. KPL šie fakti ir norādīti KPL 125.pantā.

KPL 125.p.

(1) Bez papildu procesuālo darbību veikšanas par pierādītiem uzskatāmi šādi apstākļi, ja vien kriminālprocesa gaitā netiek pierādīts pretējais:

- 1) vispārzināmi fakti;
- 2) ar spēkā stājušos tiesas spriedumu vai prokurora priekšrakstu par sodu citā kriminālprocesā konstatēti fakti;
- 3) likumā noteiktajā kārtībā fiksēts administratīvā pārkāpuma fakts, ja persona par to ir zinājusi;
- 4) fakts, ka persona zina vai tai vajadzēja zināt savus normatīvajos aktos paredzētos pienākumus;
- 5) fakts, ka persona zina vai tai vajadzēja zināt savus profesionālos un amata pienākumus;
- 6) mūsdienu zinātnē, tehnikā, mākslā vai amatniecībā vispārpieņemtu izpētes metožu pareizība;
- 7) ar spēkā stājušos tiesas nolēmumu konstatēts fakts, ka manta ir noziedzīgi iegūta vai saistīta ar noziedzīgu nodarījumu.

(2) Ir uzskatāms par pierādītu, ka persona ir pārkāpusi tiesiskā īpašnieka autortiesības, blakustiesības vai tiesības uz preču zīmi, ja vien tā nespēj ticami izskaidrot vai pamatot šo tiesību iegūšanu vai izcelsmi.

(3) Ir uzskatāms par pierādītu, ka manta, ar kuru veiktas legalizēšanas darbības, ir

¹³ Sk., piem. "Metodika ienākumu un parādsaistību proporcijas noteikšanai", pieejama https://www.knab.gov.lv/upload/2019/metodika_ienakumu_un_paradsaistibu_proporcijas_noteiksanai.pdf, "Rokasgrāmata rīcībai ar mantu kriminālprocesā (2019)", pieejama https://www.tm.gov.lv/lv/metodiskie-ieteikumi/rokasgramata_ricibai_ar_mantu_kriminalprocesa1.docx: "Vadlīnijas noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas izmeklēšanai (2019)", npublicēts materiāls.

noziedzīgi iegūta, ja kriminālprocesā iesaistītā persona nespēj ticami izskaidrot attiecīgās mantas likumīgo izcelsmi un ja pierādījumu kopums procesa virzītājam dod pamatu pieņēmumam, ka mantai, visticamāk, ir noziedzīga izcelsme.

Bez tam, kriminālprocesuālajā pierādīšanā izmantojamās legālās prezumpcijas ir nostiprinātas arī citos likumos. Starp tām nozīmīgākā KL 70.¹¹ pantā iekļautā noziedzīgi iegūtas mantas prezumpcija.

KL 70.¹¹ p.2., 3.d.

(2) Ja mantas vērtība nav samērīga ar personas likumīgiem ienākumiem un persona nepierāda, ka manta ir iegūta likumīgā ceļā, par noziedzīgi iegūtu mantu var atzīt arī mantu, kas pieder personai, kura:

- 1) izdarījusi noziegumu, kas pēc sava rakstura ir vērsts uz materiāla vai citāda labuma gūšanu, neatkarīgi no tā, vai nozieguma rezultātā materiāls vai citāds labums ir iegūts;
- 2) ir organizētas grupas dalībnieks;
- 3) izdarījusi noziegumu, kas saistīts ar terorismu.

(3) Par noziedzīgi iegūtu mantu var atzīt arī mantu, kas atrodas citas tādas personas rīcībā, kura uztur pastāvīgas ģimenes, saimnieciskas vai citādas mantiskas attiecības ar šā panta otrajā daļā minēto personu, ja šīs personas rīcībā esošās mantas vērtība nav samērīga ar tās likumīgiem ienākumiem un ja persona nepierāda, ka manta ir iegūta likumīgā ceļā.

Legālo un fakta prezumpciju izmantošana pierādīšanā ir iespējama un tiesiski attaisnojama, ja vien tās ir pietiekami skaidras un to piemērošanā ievērotas personas tiesības uz aizstāvību, kā arī citas taisnīga procesa prasības. Ka jau norādīts iepriekš, šāda pozīcija nostiprināta arī ES normatīvajos aktos., kā arī ECT praksē.

Prezumpciju tiesiskā daba (KPL 125.p. un 126.p.3.d., KL 70¹¹.p.2., 3.d.), kā arī pašas šīs prezumpcijas, kādas tās nostiprinātas KPL 125.pantā un KL 70¹¹.pantā, kopumā atzīstamas par pietiekami skaidrām un saprotamām. Arī Augstākās tiesas judikatūrā attiecībā uz tām ir vairāki vienveidīgu to piemērošanas praksi veicinoši nolēmumi.

Kā vienīgais būtiskais izņēmumus var tikt minēta *KPL 125.panta trešajā daļā ietvertā prezumpcija*, ar kuru KPL tika papildināts 2019.gada beigās¹⁴ un kura nav *uzskatāma par pietiekami skaidru*.

Atzīstams, ka KPL 125.panta trešās daļas jaunievedumam nav nekādas tiesiskas nozīmes un tas var radīt nevajadzīgu apjukumu tiesību piemērotājiem. Šī norma faktiski neatbilst prezumpciju tiesiskai būtībai. Likuma prezumpcijas ir pieņēmumi, ka kaut kas ir paties bez pierādīšanas veikšanas. Savukārt šī prezumpcija paredz, ka mantas izcelsmes noziedzīgums

¹⁴ Grozījumi Kriminālprocesa likumā : 21.11.2019. likums, stājās spēkā 24.12.2019. Publicēts: <https://www.vestnesis.lv/op/2019/248A.11>

tiek prezumēts pie priekšnoteikuma – pierādījumu kopums dod pamatu pieņēmumam, ka mantai visticamāk ir noziedzīga izcelsme, t.i. prezumpcijas piemērošanas priekšnoteikums ir prezumētā fakta pilnīga pierādītība atbilstoši KPL 124.panta sestajai daļai «Kriminālprocesā un procesā par noziedzīgi iegūtu mantu pierādīšanas priekšmetā ietilpstošie apstākļi attiecībā uz mantas noziedzīgo izcelsmi uzskatāmi par pierādītiem, ja pierādīšanas gaitā ir pamats atzīt, ka mantai, visticamāk, ir noziedzīga, nevis likumīga izcelsme». Tātad faktiski tiek prezumēts, ka kaut kas ir visticamāk tā, jo ir pierādīts, ka tas visticamāk tā ir. Šis absurds ir redzams jau likumprojekta anotācijā¹⁵, kurā norādīts - «Proti, izpildoties būtiskiem priekšnosacījumiem - procesa virzītājs [...] vienlaikus ir pierādījis visticamāk mantas (tostarp noziedzīgi iegūtu līdzekļu) noziedzīgo izcelsmi, un ja vien persona ticami neizskaidro vai nepamato finanšu līdzekļu vai citas mantas likumīgo izcelsmi, tiek uzskatīts (prezumēts) par pierādītu, ka finanšu līdzekļiem vai citai mantai visticamāk ir noziedzīga izcelsme.» Tādējādi faktiski KPL 125.panta trešajā daļā ir nevis iekļauta kāda prezumpcija, bet gan noteikts mantas noziedzīgas izcelsmes pierādīšanas standarts, ko, savukārt, darīt nebija nepieciešams, jo tas jau ir izdarīts KPL 124.panta sestajā daļā. Šāda dublēšanās var radīt nevajadzīgu neizpratni, kas liek meklēt cēloņus tam, kāpēc mantas noziedzīgas izcelsmes pierādīšanas standarts tieši legalizācijas lietās ir īpaši vēlreiz atrunāts KPL 125.pantā, uzdodot, piemēram, tādus jautājumus kā- vai KPL 125.panta trešā daļa ir KPL 124.panta sestās daļas precizējums, t.i. nosaka tos gadījumus, kad samazinātais standarts piemērojams. Tādējādi atzīstams, ka *KPL 125.panta papildināšana ar trešo daļu nav bijusi veiksmīga un kopsakarā ar tālāk apskatītajām KPL normām - 124.panta sesto daļu, 126.panta 3¹.daļu – neatbilst prasībai par krimināltiesisko normu pietiekamu skaidrību un būtu pilnveidojama*. Normas nepietiekamu skaidrību apliecina arī akadēmiskos pasākumos paustā izteikti pretrunīgā normas izpratne, piemērošanas priekšnoteikumi un robežas¹⁶

Papildus tam, ka prezumpcijām jābūt pietiekami skaidri un saprotami likumā formulētām, būtiski atzīt, ka katrs konkrēts prezumpcijas praktiskās piemērošanas gadījums ir detalizēti izvērtējams, lai nepārkāptu nedz nevainīguma prezumpciju, nedz taisnīga procesa prasības. Tā, piemēram, kā pierādītus izmantojot faktus, kas konstatēti iepriekš citos tiesu nolēmumos vai prokurora priekšrakstos par sodu, īpaši būtiski saprast, ka prezumpcijas piemērošana var potenciāli aizskart tādu personu tiesības, kuras iepriekšējā procesā nebija iesaistītas vispār, un/vai kurām nebija pieeja lietas materiāliem, uz kuru pamata tika pieņemts tiesas nolēmums. Tāpat īpaši svarīgi izvērtēt, cik nozīmīgs un izšķirošs ir prezumētais fakts tajā apsūdzībā, kuras pamatošanai tas tiek izmantots un vai tā izmantošana saglabā efektīvas tiesības uz aizstāvību.

¹⁵ Likumprojekta (Nr: 315/Lp13) „Grozījumi Kriminālprocesa likumā” anotācija. Pieejama: <http://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/0/975546D70032A290C22583FB00490334?OpenDocument> [aplūkots 03.03.2020]

¹⁶ Skat., piemēram, LU 78. starptautiska zinātniskā konference-Krimināltiesisko zinātņu sekcija Pieejams: <https://www.youtube.com/watch?v=ieyKu738Jc4>

Pierādīšanas pienākuma tiesiskais regulējums

Pēc tam, kad ir apzināts, kas ir jāpierāda, jānosaka, kam tas ir jā dara, t.i. jautājums par pierādīšanas pienākumu. Tā tiesiskā reglamentācija iekļauta KPL 19.panta otrajā daļā un KPL 126.pantā

KPL 19.p.2.d.

Personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, nav jāpierāda savs nevainīgums.

KPL 126.p.

(1) Par pierādīšanas subjektiem uzskatāmas visas kriminālprocesā iesaistītās personas, kurām ar šo likumu uzlikts pienākums vai piešķirtas tiesības veikt pierādīšanu.

(2) Pierādīšanas pienākums pirmstiesas kriminālprocesā ir procesa virzītājam, bet tiesā – apsūdzības uzturētājam.

(3) Ja kriminālprocesā iesaistīta persona uzskata, ka kāds no šā likuma [125.pantā](#) prezumētajiem faktiem nav patiess, pienākums norādīt uz pierādījumiem par šā fakta neatbilstību īstenībai ir tai procesā iesaistītajai personai, kura to apgalvo.

(3¹) Ja kriminālprocesā iesaistīta persona apgalvo, ka manta nav uzskatāma par noziedzīgi iegūtu, pienākums pierādīt attiecīgās mantas izcelsmes likumību ir šai personai. Ja persona noteiktā termiņā nesniedz ticamas ziņas par mantas izcelsmes likumību, šai personai tiek liegta iespēja saņemt atlīdzību par kaitējumu, kas tai nodarīts saistībā ar kriminālprocesā noteiktajiem ierobežojumiem rīkoties ar šo mantu.

(4) Uz apstākļiem, kas izslēdz kriminālatbildību, kā arī uz alibi jānorāda personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību saistībā ar šā nodarījuma izmeklēšanu, ja vien šādas ziņas jau nav iegūtas izmeklēšanā. Ja persona uz šādiem apstākļiem vai alibi nenorāda, apsūdzībai nav pienākuma pierādīt to neesamību, tiesai nav jādod to vērtējums spriedumā, bet personai tiek liegta iespēja saņemt atlīdzību par zaudējumiem, kas radušies, nepamatoti turot to aizdomās, ja kriminālprocesa izbeigšana vai personas attaisnošana saistīta ar minēto apstākļu noskaidrošanu.

Pamatnostādne attiecībā uz pierādīšanas pienākumu tieši izriet no nevainīguma prezumpcijas principa, proti, pierādīšanas pienākums pirmstiesas procesā ir procesa virzītājam (tātad izmeklētājam un prokuroram), savukārt tiesā – apsūdzības uzturētājam. Tas faktiski nozīmē, ka uz šiem subjektiem gulstas visu pierādīšanas priekšmetā ietilpstošo faktu t.s. galīgais pierādīšanas pienākums, ja vien citas likuma normas neparedz ko citu.

Izņēmumus no vispārīgās prasības paredz gan komentējamais pants, gan citas KPL un arī KL normas. Komentējamā panta trešā daļa attiecināma uz situācijām, kad persona nepiekrīt kādai no KPL 125.pantā minētām prezumpcijām. Ja KPL 125.panta ievadvārdi it kā norāda, ka nepiekrīšanas gadījumā personai “jāpierāda pretējais”, tad 126.panta trešajā daļā šī nostāja jau “mīkstināta”, kas arī uzskatāms par pamatotu. Tādējādi, ja kāds procesa dalībnieks (tas var būt apsūdzības uzturētājs, aizstāvības realizētājs, cietušais utt.) nepiekrīt KPL 125.pantā

paredzētai prezumpcijai, viņam ir pienākums to norādīt, kā arī norādīt uz pierādījumiem, kas pamato viņa viedokli. Kā jau norādīts, raksturojot legālās prezumpcijas, to pielietošana ir iespējama, taču rūpīgi jāseko līdzi praktiskam izpildījumam, lai tas nepārkāptu nevainīguma prezumpciju un taisnīga procesa prasības. Tā kā KPL tekstā vairākkārt ir uzsvērtā prezumpciju atspēkošanas iespējamība, tad no tiesiskās reglamentācijas viedokļa šajā jautājumā aktuāla problemātika nav saskatāma.

Kā izņēmums no pamatnostādnes par pierādīšanas pienākumu ietverts arī KPL 126.panta ceturtajā daļā, saskaņā ar kuru t.s. jautājuma ierosināšanas pienākums pārņests uz personu, kurai ir tiesības uz aizstāvību. Paredzēts, ka personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, ir jānorāda uz 1) alibi un 2) kriminālatbildību izslēdzošiem apstākļiem, ja šīs ziņas jau nav iegūtas citādā veidā. Šādas norādes ir iekļautas arī KPL pantos par attiecīgo dalībnieku pienākumiem. Būtiski pievērst uzmanību, ka šajā gadījumā likumdevējs izvēlējies lietot nevis vārdu "pierādīt", bet gan "norādīt", kas uzskatāmi liecina, ka šajā gadījumā personai nav uzlikts t.s. galīgais pierādīšanas jeb pārliecināšanas pienākums, bet tikai pienākums paziņot faktu, rosinot to pārbaudīt. Tomēr pamatoti ir atzīt, ka ne ar ko neapstiprināts vai nekonkrēts paziņojums nebūtu pietiekams un būtu sistēmiski bezjēdzīgs, līdz ar to var pievienoties judikatūrā nostiprinātai atziņai, ka norādījumam jābūt konkrētam.¹⁷. Konstatējams, ka personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, nav pienākuma galīgi pierādīt savu alibi vai kriminālatbildību izslēdzošu apstākļu esamību, taču viņai ir pienākums uz tiem norādīt, kā arī sniegt norādes par tos apstiprinošu pārbaudāmu informāciju.

Izrietoši no minētā atzīstams, ka *vispārīgā pierādīšanas pienākuma attiecināšana uz procesa virzītāju un apsūdzības uzturētāju, kā arī izņēmumi, kas paredzi KPL 126.panta trešajā un ceturtajā daļā ir pamatota, nav pretrunā ar starptautiskajām vai ES prasībām, ir izteikta pietiekami skaidri, līdz ar to nav saskatāma nepieciešamība veikt grozījumus to tiesiskajā reglamentācijā.*

Tomēr nevar nenorādīt, ka KPL ir iekļauts vēl viens izņēmums attiecībā uz pierādīšanas pienākumu un tas attiecas uz pierādīšanas priekšmetā ietilpstošajiem apstākļiem attiecībā uz noziedzīgi iegūtu mantu. Šis izņēmums iekļauts komentējamā pantā 2017.gada vasarā¹⁸, pēcāk grozīts 2019.gada nogalē¹⁹ norādot, ka šajā gadījumā pierādīšanas pienākums gulstas uz personu, kura apgalvo, ka mantai nav noziedzīgas izcelsmes.

¹⁷ Skat., piemēram, Augstākās tiesas 2013.gada 17.decembra lēmums krimināllietā Nr.16870000208 (SKK-0216-13), Augstākās tiesas 2015.gada 7.janvāra lēmums krimināllietā Nr.11521045809 (SKK-J-0022-15).

¹⁸ Grozījumi Kriminālprocesa likumā: 22.06.2017. likums, stājas spēkā 01.08.2017.Publicēts: <https://www.vestnesis.lv/op/2017/132.9>

¹⁹ Grozījumi Kriminālprocesa likumā : 21.11.2019. likums, stājas spēkā 24.12.2019. Publicēts: <https://www.vestnesis.lv/op/2019/248A.11>

21.11.2019. grozījumi paši par sevi pēc būtības neievieša lielas tekstuālas izmaiņas KPL tekstā. KPL 126.panta trešā prim daļa tika tikai papildināta ar norādi par konkrētām sekām, kas rodas, ja persona noteiktā termiņā nesniedz ziņas par mantas izcelsmes likumību. Proti, tiek precīzi noteikts, ka sekas ticamu ziņu nesniegšanai ir liegums saņemt atlīdzību par kaitējumu, kas personai nodarīts saistībā ar kriminālprocesā noteiktajiem ierobežojumiem rīkoties ar šo mantu. Savukārt KPL 356.pantā ir noteikts termiņš - 45 dienu laikā no paziņojuma saņemšanas par to, ka ir izteikts pieņēmums, ka manta ir noziedzīgi iegūta vai saistīta ar noziedzīgu nodarījumu. Neskatoties uz to, ka šī jautājuma tiesiskā reglamentācija KPL piedzīvojusi vairākas izmaiņas, tā joprojām rada pāris būtiskus jautājumus/secinājumus, kā arī ļauj uzturēt atklātu diskusiju par vairākiem nozīmīgiem aspektiem, kuru problemātiskums nav atrisināts.

Līdz ar grozījumu veikšanu 2019.gadā, paredzot konkrētu termiņu pienākumam iesniegt ziņas par mantas likumīgo izcelsmi, faktiski stiprināta personas disciplinēšana, jo šī termiņa neievērošanas sekas ir tikai tiesību saņemt kaitējuma atlīdzību zaudēšana. Tiktāl viss ir skaidrs un šādai nostājai varētu pievienoties. Tāpat visai interesanti redzēt, ka faktiski ar attiecīgā papildinājuma ieviešanu KPL 126.panta trešajā prim daļā likumdevējs noteicis saturu tam, ko īsti saprast ar "pienākumu pierādīt" mantas likumīgi izcelsmi. Proti, ar to jāsaprot "ticamu ziņu iesniegšana" un nekas vairāk. Tas uzskatāms par pamatotu risinājumu, kas atbilst nostājai, ka vispārīgais pierādīšanas pienākums gulstas uz procesa virzītāju un apsūdzības uzturētāju un izrietoši tieši viņiem ir jāpierāda attiecīgais apstākļi atbilstoši likumā noteiktajam pierādīšanas standartam.

Tomēr ir vairāki aspekti, kas dod pamatu izvirzīt vai turpināt attīstīt visai nopietnu diskusiju. Pirmais un, iespējams, nozīmīgākais ir tā, ka nav skaidri noteiktas robežas pierādīšanas pienākuma, lai arī daļēji, pārņemšanai. Proti, ja šāds "pārnesums" tiek īstenots ikvienā situācijā, tas var vainagoties ar nevainīguma prezumpcijas pārkāpumu. Piemēram - persona tiek atzīta par aizdomās turētu zādzības izdarīšanā. Tverot KPL 126.panta trešajā prim daļā paredzēto pienākumu pārāk plaši, varētu atzīt, ka līdz ar to viņai jāpierāda, ka konkrēto mantu nav zagusi un, ja viņa to nedara, tad pieņemams, ka zādzība notikusi. Tomēr tā būtu kļūdaina, nevainīguma prezumpcijai pretēja, pieeja. Līdz ar to joprojām saskatu pamatu viedoklim, ka pierādīšanas pienākuma pārņemšana nav attiecināma uz jautājuma lemšanu par personas vainīgumu vai nevainīgumu konkrēta noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, bet gan var tikt izmantota tikai attiecībā uz t.s. prezumētās noziedzīgi iegūtās mantas institūtu (KL 70¹¹.p.)

Nākamais šobrīd neskaidri reglamentētais jautājums ir, tieši no kura brīža personai rodas pienākums "pierādīt" mantas likumīgo izcelsmi. KPL 126.panta trešajā prim daļā šis brīdis nav norādīts. Talkā nāk jaunā redakcijā izteiktā KPL 356.panta piektā daļa, kurā norādīts, ka personai šis pienākums rodas no brīža, kad tā saņēmusi procesa virzītāja paziņojumu par pieņēmuma par mantas izcelsmes noziedzīgumu izteikšanu. Tādā veidā ir aizvietota nostāja, ka šis pienākums rodas no brīža, kad personas tiesības rīkoties ar mantu ir ierobežotas, kas

bija spēkā līdz 2019.gada grozījumu spēkā stāšanās brīdim. Skaidrs un pozitīvi vērtējams ir tas, ka šobrīd pienākuma rašanās saistīta ar konkrēta paziņojuma saņemšanu. Tādējādi, lai personai attiecīgais pienākums rastos, procesa virzītājam ir jāizveido un jānosūta personai paziņojums par to, ka par konkrētu mantu ir izteikts pieņēmums, ka tā ir iespējams noziedzīgi iegūta. Tomēr lielāku skaidrību šie grozījumi nerada. Normas teksts formāli ļauj procesa virzītājam izsniegt personai paziņojumu par jebkāda pieņēmuma izteikšanu par iespējamu mantas noziedzīgumu. Kriminālprocesa gaitai raksturīga dažādu pieņēmumu izteikšana. Tā, uzsākot kriminālprocesu tiek izteikts pieņēmums, ka noticis noziedzīgs nodarījums, personu aizturot tiek izteikts pieņēmums, turot aizdomās un apsūdzot – tie visi ir pieņēmumi. Arī, piemēram, lēmumā par kratīšanas veikšanu var tikt izteikts pieņēmums, ka kādā objektā atrodas, iespējams, noziedzīgi iegūtas vērtības. Taču visi šie pieņēmumi nevarētu radīt KPL 126.panta trešajā prim daļā norādīto pienākumu. Vienlaikus jānorāda, ka koncentrēšanās uz aresta uzlikšanas mantai izmantošanu kā šī pienākuma rašanās pamatu, arī nebūtu atzīstama par pamatotu, jo piešķirtu mantas arestam neatbilstošu tiesisku nozīmi²⁰. Domājams, ka visatbilstošāk būtu noteikt to pierādījumu apjomu, pie kura savākšanas procesa virzītājs ir tiesīgs izteikt tādu pieņēmumu par mantas iespējamu noziedzīgumu²¹, kas savukārt rada personai pienākumu pamatot mantas izcelsmi ar šī pienākuma nepildīšanas negatīvajām sekām. Protams, atceroties, ka šī pienākuma uzlikšanai ir savas robežas, ko primāri nosaka nevainīguma prezumpcija. Tajā pat laikā jebkādas kriminālprocesaūlus pienākumus uzliktot, jāatceras KPL 1.pants un no tā izrietošais kriminālprocesa mērķis- efektīva KL normu piemērošana un taisnīgs krimināltiesisko attiecību risinājums bez neattaisnotas iejaukšanās personas dzīvē.

Papildus norādītajam kā aspektus, kas saglabā savu aktualitāti arī pēc apskatāmo grozījumu veikšanas var pieminēt krimināltiesiskās jomas normatīvo aktu sistēmisko jēdzienisko nesakārtotību. Tā, piemēram, KPL joprojām norādīts pienākums pierādīt t.s. saistītās mantas likumīgo izcelsmi u.tml. (skat. KPL 356.panta piekto daļu). Vietā atgādināt kopš 2017.gada augustā KL ir papildināts ar tā 70¹³.pantu, kurā sniegta precīza ar noziedzīgu nodarījumu saistītās mantas izpratne - "Ar noziedzīgu nodarījumu saistīta manta ir apgrozībā aizliegtas lietas vai lietas, kuru izcelsme vai piederība konkrētajā krimināllietā nav noskaidrota, vai tāda noziedzīgu nodarījumu izdarījušai personai piederoša manta, kas sakarā ar izdarīto noziedzīgu nodarījumu nav atstājama personas īpašumā.» Tādējādi, pirmkārt, ir novērsta līdz tam esošā situācija, kad saistītās mantas izpratne nebija noteikta un, otrkārt, ir skaidri saprotams, ka saistītai mantai nav jābūt noziedzīgas izcelsmes. Līdz ar to pienākums pierādīt tās likumīgu izcelsmi ir absolūti lieks.

²⁰ Mantas aresta tiesiskais institūts būtu būtiski tiesiski reformējams, no vienas puses ierobežojot tā patvaļīgu izmantošanu, no otras puses padarot to efektīvāku, piemēram, tiesiski ļaujot īstermiņā arestēt mantu, kuras izcelsme ir sākotnēji neskaidra utt.

²¹ Līdzībās skat., piemēram, KPL 59.pantu, kur attiecībā uz personu izteiktie pieņēmumi tiek skatīti noteiktos "līmeņos" atkarībā no to pierādītības pakāpes.

Ņemot vērā iepriekš norādīto, secināms, ka *pierādīšanas pienākuma attiecībā uz mantas izcelsmes likumību KPL iekļautā reglamentācija šobrīd nav uzskatāma par skaidru un saprotamu, un būtu pilnveidojama, paredzot konkrētus, skaidri saprotamus priekšnoteikumus attiecībā uz šī pienākuma rašanās brīdi un apjomu.*

Pierādīšanas standarta tiesiskais regulējums

Pierādīšanas standarts jeb līmenis, kādā jābūt pierādītiem pierādīšanas priekšmetā ietilpstošiem faktiem KPL noteikts 19.panta trešajā daļā un 124.panta piektajā un sestajā daļā

KPL 19.p.3.d.

Visas saprātīgās šaubas par vainu, kuras nav iespējams novērst, jāvērtē par labu personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību.

KPL 124.p. 5.-6.d.

(5) Pierādīšanas priekšmetā ietilpstošie apstākļi uzskatāmi par pierādītiem, ja pierādīšanas gaitā izslēgtas jebkādas saprātīgas šaubas par to esamību vai neesamību.

(6) Kriminālprocesā un procesā par noziedzīgi iegūtu mantu pierādīšanas priekšmetā ietilpstošie apstākļi attiecībā uz mantas noziedzīgo izcelsmi uzskatāmi par pierādītiem, ja pierādīšanas gaitā ir pamats atzīt, ka mantai, visticamāk, ir noziedzīga, nevis likumīga izcelsme.

Līdz 2017.gada vasarā veiktajiem grozījumiem KPL 124. pantā²² likumā bija iekļauta norāde tikai uz vienu iespējamu pierādīšanas standartu, t.i., ārpus šaubām. Šis standarts tieši sakrīt ar nevainīguma prezumpcijas nostādņēm un šobrīd ir noteicošais pierādīšanas standarts kriminālprocesā. Kā jau norādīts iepriekš, šis standarts pamatā attiecināms uz tiem procesa dalībniekiem, uz kuriem gulstas tā sauktais galīgais pierādīšanas pienākums, t.i. uz procesa virzītāju pirmstiesas procesā un apsūdzības uzturētāju iztiesāšanā. Tādējādi, ja, piemēram, izmantojot savas tiesības, pierādīšanā iesaistās aizstāvības realizētājs, tad viņam nav nepieciešamības savus apgalvojumus pierādīt ārpus šaubu līmenī, jo viņa tiesību realizācijai ir pietiekami, ka viņš ir pierādījis kādus faktus, kas ļauj saprātīgi apšaubīt apsūdzības pamatotību. Izrietoši – tiklīdz radušās pamatotas šaubas par apsūdzības pamatotību, secināms, ka procesa virzītājs vai apsūdzības uzturētājs, pildot savu pierādīšanas pienākumu,

²² Grozījumi Kriminālprocesa likumā: 22.06.2017. likums, stājas spēkā 01.08.2017. Publicēts: <https://www.vestnesis.lv/op/2017/132.9>

nav sasniedzis līmeni “ārpus šaubām”. Visas objektīvi pamatotās un nenovēršamās šaubas, kas radušās, tulkojamas par labu personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību. Šis princips atzīts arī judikatūrā²³ un ir pilnībā atbilstošs ES tiesību normām, ECT un EST praksei.

Tomēr līdz ar 2017.gada grozījumu veikšanu KPL atzīts vēl viens “galīgais” pierādīšanas standarts – t.s. iespējamības pārsvars. Šis standarts attiecināms tikai uz nelielu daļu no pierādīšanas priekšmetā ietilpstošiem apstākļiem, t.i., uz mantas noziedzīgu izcelsmi, paredzot, ka priekšmetā ietilpstošie apstākļi attiecībā uz mantas noziedzīgo izcelsmi uzskatāmi par pierādītiem, ja pierādīšanas gaitā ir pamats atzīt, ka mantai, visticamāk, ir noziedzīga, nevis likumīga izcelsme. Līdz ar 2019.gada grozījumiem²⁴ tas *expressis verbis* attiecināts gan uz procesu, kurā tiek skatīts jautājums par personas vainīgumu, gan uz procesiem KPL 59.nodaļas kārtībā. Likumprojekta anotācijā par šiem grozījumiem cita starpā norādīts: “[...] zemāks pierādīšanas standarts attiecībā uz mantas izcelsmes pierādīšanu ir piemērojams ne vien gadījumos, kad nodarījums kvalificēts saskaņā ar KL 195. pantu, bet arī kvalificējot izdarīto saskaņā ar citiem KL pantiem, proti, paplašinot normas darbības tvērumu.»²⁵. Atbilstīgi šajā anotācijā norādītajam, ir pamats izvirzīt vairākus jautājumus, ko rada 21.11.2019. grozījumi KPL. Pirmais no tiem saistāms ar norādi, ka attiecīgais t.s. “samazinātais standarts” būtu jāattiecina gan procesā, kur tiek lemts jautājums par personas vainīgumu (turpmāk – pamatprocesā), gan arī procesā par noziedzīgi iegūtu mantu. Pamatots šķiet jautājums – vai tad līdz tam tā nebija? Līdz grozījumu spēkā stāšanās brīdim esošā redakcija paredzēja vispārīgu noteikumu, ka šis standarts attiecināms uz “pierādīšanas priekšmetā ietilpstošiem apstākļiem, attiecībā uz mantas noziedzīgo izcelsmi”, nekonkretizējot procesa veidu, kurā šis standarts izmantojams. Tas, ka šis standarts piemērojams gan t.s. pamatprocesā gan procesā par noziedzīgi iegūtu mantu kā īpaši svarīgs aspekts ir norādīts, piemēram, Tieslietu ministrijas sagatavotajā Rokasgrāmatā rīcībai ar mantu kriminālprocesā, kura tika publiskota jau 2019.gada septembrī²⁶. Taisnības labad gan jāatzīmē, ka literatūrā ir izteikti viedokļi par šī standarta ierobežotu izmantojamību, taču tie saistīti vairāk nevis ar procesa veidu, bet gan ar to, attiecībā uz kādu tieši “noziedzīgi iegūtu mantu” šis standarts tiek attiecināts²⁷, kas jau ir cieši saistīts ar nākamo izvirzāmo jautājumu.

²³ Skat., piemēram, Augstākās tiesas 2014.gada 7.maija lēmums krimināllietā Nr.11261043912 (SKK-0301-14)., Augstākās tiesas lēmums krimināllietā nr.11519014416 (SKK-256/2020) u.c.

²⁴ Grozījumi Kriminālprocesa likumā : 21.11.2019. likums, stājās spēkā 24.12.2019. Publicēts: <https://www.vestnesis.lv/op/2019/248A.11>

²⁵ Likumprojekta (Nr: 315/Lp13) „Grozījumi Kriminālprocesa likumā” anotācija. Pieejama: <http://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/0/975546D70032A290C22583FB00490334?OpenDocument>

²⁶ “Rokasgrāmata rīcībai ar mantu kriminālprocesā (2019)”, pieejama https://www.tm.gov.lv/lv/metodiskie-ieteikumi/rokasgramata_ricibai_ar_mantu_kriminalprocesa1.docx

²⁷ Skat., piemēram, Stukāns J. Prezūmētā noziedzīgi iegūtā manta un procesa par noziedzīgi iegūtu mantu piemērošana. Jurista Vārds, 02.06.2020., Nr. 22 (1132), 19.-23.lpp. Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/276697-prezumeta-noziedzīgi-ieguta-manta-un-procesa-par-noziedzīgi-iegutu-mantu-piemerosana/#komentari>

Proti, citētajā anotācijas tekstā norādīts, ka t.s. samazinātā pierādīšanas standarta izmantošana būtu paplašināma, attiecinot to ne tikai uz KL 195.pantā (noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācija), bet arī uz citiem noziedzīgo nodarījumu sastāviem. Šeit pamatoti šķiet izvirzīt jautājumu – vai pirms grozījumu veikšanas šis “samazinātais” pierādīšanas standarts vispār bija attiecināms uz noziedzīga nodarījuma sastāva elementiem? Personīgi paudu nostāju, ka noteikti nē, saskatot tur iespējamu nevainīguma prezumpcijas pārkāpumu. Šī nostāja cita starpā bija pamatota arī ar tā brīža tiesībpolitiskajām nostādnēm, kas uzskatāmi paustas, piemēram, 2017.gadā veikto KPL grozījumu anotācijā. Tādējādi, domājams, var pamats uzskatīt, ka līdz grozījumu veikšanai 2019.gadā t.s. “samazinātais” pierādīšanas standarts nebija attiecināms uz noziedzīga nodarījuma sastāva pierādīšanu.

Attiecībā uz šodienu gan atzīstams, ka tiesībpolitiskā nostāja ir krasi mainījusies, kas uzskatāmi redzams sekojošā tabulā

LIKUMPROJEKTU ANOTĀCIJAS	
22.06.2017. likums ²⁸	21.11.2019. likums ²⁹
Tajā pašā laikā ir jāņem vērā, ka likumprojekta 4. pantā ietvertajā KPL 126. panta 3. ¹ daļa attiecas tikai un vienīgi uz mantas, kuru procesa virzītājs uzskata par noziedzīgi iegūtu, likumīgo izcelsmi. Vienlaikus var būt situācijas, kad mantas vērtība ir noziedzīga nodarījuma sastāva pazīme (piemēram, noziedzīgs nodarījums (kukuļdošana) izdarīts lielā apmērā). <u>Jāatzīmē, ka nav pieļaujama situācija, ka attiecībā uz kādas noziedzīgā nodarījuma sastāva objektīvās puses pazīmes pierādīšanu tiktu izmantots zemāks pierādīšanas standarts (t.i. “iespējamības pārsvars”), uzliekot personai pierādīšanas pienākumu, tādējādi radot nevainīguma prezumpcijas principa pārkāpumu.</u>	<u>Zemāks pierādīšanas (pierādījumu) standarts attiecībā uz mantas izcelsmes (legalitātes) pierādīšanu, vērtējot noziedzīgā nodarījuma sastāva elementus (pazīmes), ir pieļaujams un leģitīms risinājums, jo attiecībā uz pārējām noziedzīgā nodarījuma sastāva elementiem (pazīmēm) vēl joprojām saglabājas KPL 124. panta piektajā daļā ietvertais pierādīšanas standarts "ārpus saprātīgām šaubām", tādējādi nepārkāpjot nevainīguma prezumpcijas principu.</u>

Tādējādi šobrīd Latvijas parlamentā ir akceptēta nostāja, ka samazinātais pierādīšanas standarts var tikt attiecināts arī uz pierādāmā noziedzīgā nodarījuma sastāva elementiem. Papildus tam, ka arī šī nostāja joprojām pati par sevi no nevainīguma prezumpcijas aspekta raugoties ir visai diskutabla, rodas jautājums – ko tā vispār īsti nozīmē un uz ko tieši tad šis “samazinātais” pierādīšanas standarts attiecas. Proti, kas tad ir “mantas noziedzīga izcelsme” kā pierādīšanas priekšmetā ietilpstošs fakts.

²⁸ Likumprojekta (Nr: 630/Lp12) „Grozījumi Kriminālprocesa likumā” anotācija. Pieejama: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/0/AB2871419A747C7FC2258011002DD2FA?OpenDocument>

²⁹ Likumprojekta (Nr: 315/Lp13) „Grozījumi Kriminālprocesa likumā” anotācija. Pieejama: <http://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/0/975546D70032A290C22583FB00490334?OpenDocument>

Te rodas nepieciešamība nedaudz atgriezties pie pierādīšanas priekšmeta (īpaši-pierādāmiem apstākļiem) kopējās uzbūves un savstarpējās pakārtotības. Proti, kriminālprocesa gaitā kā pierādāmie apstākļi sākotnēji jāpierāda t.s. pamatfakti, proti, to faktu kopums, kas ļauj atzīt, ka persona ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, par kuru var tikt saukta pie kriminālatbildības. Tad, kad tie ir pierādīti, var pierādīt no tiem izrietošus faktus, kas ļauj piemērot no personas atzīšanas par vainīgu izrietošus krimināltiesiskus risinājumus, tai skaitā piemērot KL paredzēto īpašo mantas konfiskāciju (ieskaitot t.s. paplašināto konfiskāciju un aizstājējmantas konfiskāciju), piedzīt no viņas kompensāciju un procesuālos izdevumus utt. Nevainīguma prezumpcija klasiskā izpratnē attiecināma tieši uz t.s. pamatfaktu kategoriju. Izrietoši jautājums – cik lielā mērā šajā kategorijā ietilpināma “mantas noziedzīgā izcelsme” un precīzāk, vai tā ir un, ja jā, cik lielā mērā tā ir noziedzīga nodarījuma sastāva elements.

Šādā kontekstā var atzīt, ka “mantas noziedzīga izcelsme” KL lietota un saprasta divējādi – sauksim to par nosacīti “šaurāko” un “plašāko” nozīmi. Tātad, šajā “šaurākajā” izpratnē mantas noziedzīga izcelsme ir konkrētu noziedzīgu sastāvu obligāts elements. Šādi gadījumi ir tikai divi, proti, KL 195.pants, kurā paredzēta kriminālatbildība par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu un KL 314. pants, kurā savukārt paredzēta atbildība par noziedzīgā kārtā iegūtas mantas iegādāšanos, glabāšanu un realizēšanu. Attiecībā uz šo gadījumu loģiski var tikt konstruēts modelis, ka mantas noziedzīgas izcelsmes fakts pierādāms ar t.s. zemāko pierādīšanas standartu, jo šis fakts ir skaidri nodalāms un saprotams. Jau cits jautājums, vai šāds koncepts atbilst nevainīguma prezumpcijas principam. Te gan uzreiz jāatceras, ka, pat ja samazināto standartu attiecinā uz mantas noziedzīgo izcelsmi, tas automātiski neattiecas un nevar tikt attiecināts uz visiem citiem pierādāmiem apstākļiem. Līdz ar to, tāpat subjektīvā puse u.c. noziedzīga nodarījuma sastāva elementi ir jāpierāda atbilstoši standartam “ārpus saprātīgām šaubām”.

“Plašākā” nozīmē mantas noziedzīgā izcelsme skatāma KL 8².nodaļā “Mantas īpašā konfiskācija” ietvertā 70¹¹.panta “Noziedzīgi iegūtās mantas konfiskācija” izpratnē. Šī panta izpratnē par noziedzīgi iegūtu atzīstama manta, kas tieši vai netieši iegūta noziedzīga nodarījuma izdarīšanas rezultātā (sauksim to par “pierādīto” noziedzīgi iegūto mantu (panta pirmā daļa) vai arī attiecībā uz kuru ir bijis izteikts pieņēmums, ka tā ir noziedzīgi iegūta un ieinteresētā persona nav spējusi pierādīt šīs mantas likumīgu izcelsmi (t.s. “prezumētā” noziedzīgi iegūtā manta) (panta otrā un trešā daļa).

Attiecībā uz “pierādīto” noziedzīgi iegūto mantu jāatzīst, ka šajā gadījumā pierādāmos apstākļos neietilpst kāds vispārīgs mantas izcelsmes noziedzīgums, bet gan faktiski tas, ka manta ir noziedzīgas izcelsmes, ir secinājums tam, ka tiek pierādīts konkrēts noziedzīgs nodarījums, kā rezultātā manta iegūta/izveidota/radusies utt. Tātad, ņemsim par piemēru zādžību. Šajā gadījumā ir jāpierāda kad, kas, kam, kādā tieši viedā neatļauti slēpti vai atklāti nolauņija konkrētu mantu. Un kad tas viss ir izdarīts, mēs nonākam pie secinājuma, ka šī

manta ir tieši vai pēcāk netieši noziedzīgi iegūta. Līdz ar to mantas noziedzīga izcelsme šajā gadījumā nav patstāvīgs pierādāms apstāklis, bet gan atzinums par to ir citu apstākļu pierādīšanas rezultāts. Tā kā rezultāts nekad nevar būt pirms darbības, tad nebūtu loģiski atzīt, ka šajā gadījumā uz mantas izcelsmes noziedzīgumu ir attiecināms samazināts pierādīšanas standarts, ja uz visiem apstākļiem, kuri tiek pierādīti pirms tam, lai secinājumu par mantas noziedzīgu izcelsmi veidotu, attiecināms standarts "ārpus saprātīgām šaubām".

Savukārt attiecībā uz "prezumēto" mantu, mantas izcelsmes noziedzīgums ir vispārīgs, t.i. pirmkārt, tā netiek skatīta kā konkrēta nodarījuma rezultātā iegūta/radusies utt. un, otrkārt, šīs prezumpcijas piemērošana ir pakārtota atzinumam, ka ir izdarīts kāds konkrēts noziedzīgs nodarījums. Šajā situācijā, domājams, samazinātais standarts ir piemērojams. Ir pamats atzinumam, ka tieši šis ir tas gadījums, kad šī standarta piemērošana būtu visatbilstošākā.

Rezumējot varētu nonākt pie secinājums, ka t.s. samazinātais pierādīšanas standarts attiecināms uz t.s. prezumēto noziedzīgi iegūto mantu, kā arī uz NN sastāva elementu KL 314. un 195.panta inkriminēšanas gadījumā. Abi šie gadījumi saistāmi ar t.s. uz fiziskas personas notiesāšanu (atzīšanu par vainīgu) balstītu mantas atzīšanu par noziedzīgu. Neskaidrs paliek jautājums par to, kāds standarts attiecībā uz mantas noziedzīgu izcelsmi attiecināms t.s. uz notiesāšanu (fiziskas personas vainas atzīšanu) nebalstītos lēmumos par mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu, t.i. KPL 59.nodaļas piemērošanas gadījumos. Prakses novērojumi ļauj atzīt, ka šī procesa piemērošanas gaitā reti kad tiek prezentēti pierādījumi, kas apstiprina, kāda tieši noziedzīga nodarījuma izdarīšanas rezultātā iegūta manta, kura tiek atzīta par noziedzīgi iegūtu. Tāpat radies priekšstats, ka šajos KPL 59.nodaļas kārtībā veiktajos procesos izmantojamais pierādīšanas standarts ir iespējamības pārsvars, nevis šaubu izslēgšana. Tādējādi nav skaidrs tas, vai vispār pareizi konstatēts ir mantas atzīšanas par noziedzīgi iegūtu pamats (kura tieši KL 70¹¹. panta daļa izmantota) un izrietoši no tā, vai noteikts pareizais pierādīšanas standarts. Jāatzīmē, ka teorētiski un arī praktiski ir iespējams attiecībā uz mantas izcelsmi piemērot t.s. pazemināto pierādīšanas standartu, ja vien tas netiek saistīts ar konkrētas personas atzīšanu par vainīgu konkrēta nodarījuma izdarīšanā.

Rezumējot norādām, ka *pierādīšanas standarts attiecībā uz noziedzīgi iegūtu mantu nav reglamentēts pietiekami skaidri, saprotami un nepārprotami un tā tiesiskais regulējums būtu uzlabojams.*

Jautājuma par pierādīšanas standartu apskata noslēgumā var vispārīgi ieskicēt situāciju, kad vienā kriminālprocesā tiek piemēroti dažādi standarti. Šobrīd KPL to pieļauj. Tas arī tā varētu būt, bet tikai pie nosacījuma, ka ir pilnīgi skaidrs un nošķirams to apstākļu loks, kuri pierādāmi atbilstoši vienam standartam un kuri atbilstoši otram. Šobrīd nav pamata apgalvot, ka šis nošķīrums tiešam ir pietiekami skaidrs un nepārprotams. Tāpat var secināt, ka krimināltiesiskā joma tam īsti sistēmiski nav gatava. Tā, piemēram, nav sagatavots skaidrs normatīvais regulējums situācijām, kad persona tiek pilnībā rehabilitēta, taču pirms

tam ir izlemts jautājums par rīcību ar noziedzīgi iegūtu mantu. Te jo īpaši svarīgi atcerēties, ka personas rehabilitēšana var notikt dažādi, t.sk. gan tāpēc, ka viņas vainīgums netika pierādīts “ārpus šaubām” (kas neizslēdz iespēju, ka attiecībā uz mantas noziedzīgu izcelsmi ir sasniegts līmenis “vairāk ticams, kā neticams”), gan arī tāpēc, ka gūta pilnība pārlicība, ka persona nav izdarījusi ko noziedzīgu un ir rīkojusies mantas ieguvē likumīgi. Norādītais ļauj atzīt, *ka šī jautājuma tiesiskās reglamentācijas pilnveide ir nepieciešama.*

Pierādījumu pietiekamības tiesiskais regulējums.

Kā jau norādīts iepriekš, pierādījumu pietiekamība ir pierādījumu kopuma pazīme, kas raksturo to pierādījumu apjomu, kas nepieciešams kādas darbības izpildei vai nolēmuma pieņemšanai. Saskaņā ar eksperta darba uzdevumos norādīto, turpmāk uzmanība pievērsta pierādījumu pietiekamības tiesiskajam regulējumam divās situācijās – saucot personu pie kriminālatbildības (t.i. ceļot apsūdzību) un pierādot tās vainīgumu tiesā.

Kā jau norādīts, pierādījumu pietiekamība tiek noteikta izvērtējot vai pierādāmie apstākļu pamatošanai izmantojamais pierādījumu apjoms ir nodrošinājis nepieciešamā pierādīšanas standarta sasniegšanu. T.s. galīgais pierādīšanas standarts, kā jau tas iepriekš norādīts, ir šaubu izslēgšana attiecībā uz visiem jautājumiem (īpaši personas vainojamību/vainīgumu), izņemot mantas noziedzīgu izcelsmi, uz kuru attiecināms iespējamības pārsvara standarts (vairāk ticams, nekā neticams). Savukārt procesa laikā, lai pieņemtu dažādus nolēmumus vai veiktu dažādas darbības, ir dažādas prasības to izdarīšanai nepieciešamajam pierādījumu apjomam.

Pierādījumu pietiekamība attiecībā uz personas saukšanu pie kriminālatbildības (jeb apsūdzēšanu/apsūdzības izvirzīšanu utt.) noteikta KPL 59.panta otrās daļas 4.punktā un 402.pantā

KPL 59.p.2.d.

(2) Atkarībā no iegūtajiem pierādījumiem pieņemumus iedala šādi:

- 4) pierādījumu kopums dod pamatu prokuroram — procesa virzītājam uzskatīt, ka tieši šī persona izdarījusi konkrētu noziedzīgu nodarījumu (personu var apsūdzēt)

KPL 402.p.

Personu sauc pie kriminālatbildības, ja izmeklēšanā savāktie pierādījumi norāda uz šīs personas vainu izmeklējamā noziedzīgā nodarījumā un prokurors ir pārliecināts, ka pierādījumi to apstiprina.

Atzīstams, ka KPL esošais formulējums nav uzskatāms par veiksmīgu, jo faktiski nenorāda uz to nepieciešamo pārlicības līmeni, kādu jānodrošina savāktajiem pierādījumiem, lai personu varētu apsūdzēt. Šī reglamentācija arī tīri metodoloģiski neiekļaujas kopējā KPL 59.panta otrās daļas sistēmā, kur citu procesuālo statusu iegūšanai norādīts konkretizēts

nepieciešamais pierādījumu apjoms: pastāv reāla iespēja, ka persona izdarījusi izmeklējamo noziedzīgu nodarījumu (pret personu var uzsākt kriminālprocesu); atsevišķi fakti dod pamatu uzskatīt, ka noziedzīgu nodarījumu izdarījusi šī persona (personu var aizturēt); pierādījumu kopums dod pamatu pieņemumam, ka, visticamāk, izmeklējamo noziedzīgu nodarījumu izdarījusi šī persona (personu var turēt aizdomās); prokurors — procesa virzītājs nešaubās, ka ar esošajiem pierādījumiem spēs pārliecināt tiesu, ka nepastāv saprātīgas šaubas par to, ka tieši šī persona izdarījusi konkrētu noziedzīgu nodarījumu (lietu var nodot tiesai). Savukārt attiecībā uz personas apsūdzēšanu norādīts, ka prokuroram jābūt pārliecinātam par personas vainīgumu, ko apstiprina pierādījumi, taču nav tieši pateikts, kādā tieši līmenī. No sistēmiska konteksta (t.sk. vārdiem “pārliecinātam par” , “tieši šī persona”) gan ir izsecināms, ka prokuroram nevarētu būt šaubu par personas vainīgumu brīdī, kad viņš to sauc pie kriminālatbildības, līdz ar to pierādījumu apjomam jābūt tādām, lai prokurors būtu pārliecināts ārpus šaubām. Ja prokuroram šaubas pastāv, personas saukšana pie kriminālatbildības nebūtu atbilstoša sistēmiskam kriminālprocesa skatījumam (nebūtu loģiski pieņemt lēmumu par saukšanu pie kriminālatbildības, zinot, ka kriminālprocess tāpat būs jāizbeidz pierādījumu trūkuma dēļ, jo ar esošajiem pierādījumiem prokurors nespēs pārliecināt tiesu) un nebūtu arī tiesiska.

Savukārt pierādījumu apjoms, kāds nepieciešams, lai personas vainīgumu varētu pierādīt tiesā (vai arī atzīt ārpus tiesas), ir reglamentēts KPL 59.panta otrās daļas 5. punktā

KPL 59.p.2.d.

(2) Atkarībā no iegūtajiem pierādījumiem pieņemumus iedala šādi:

5) prokurors — procesa virzītājs nešaubās, ka ar esošajiem pierādījumiem spēs pārliecināt tiesu, ka nepastāv saprātīgas šaubas par to, ka tieši šī persona izdarījusi konkrētu noziedzīgu nodarījumu.

Tādējādi, lai uzturētu apsūdzību tiesā (pierādītu personas vainīgumu) pierādījumu apjomam jābūt tādām, lai prokurors būtu pārliecināts par iespēju pārliecināt tiesu ārpus saprātīgām šaubām. Tas arī ir gluži loģiski, jo personas vainojamība atzīstama par pierādītu, ja par to nepastāv saprātīgas šaubas. To atzīt par pierādītu tiesas ceļā var tiesas sastāvs, izvērtējot apsūdzības pamatotību un, ja atzīst apsūdzētās personas vainojamību par pierādītu, pieņemot personu nereabilitējošu nolēmumu. Ņemot vērā to, ka tiesa pati pierādījumus apsūdzības apstiprināšanai iegūt nevar (skat. KPL 455.panta otro daļu) un apsūdzības uzturēšanas (t.sk. pamatošanas/pierādīšanas) pienākums gulstas uz apsūdzības uzturētāju, prokurora “rīcībā” jābūt tādām pierādījumu apjomam, kas spēj tiesu pārliecināt ārpus saprātīgām šaubām.

Šādas vispārīga rakstura *norādes par pierādījumu pietiekamību atzīstamas par atbilstošām starptautiskajiem un ES standartiem, pietiekami skaidras, jo lielāka precizitāte to definējumā nav uzskatāma par iespējamu.*

Ir visai saprotami, ka KPL tekstā pierādījumu pietiekamības raksturojumam tiek izmantotas vispārīga rakstura norādes – šajā gadījumā – pierādījumu apjoms “izslēdz saprātīgas šaubas”. *Nav iespējama pierādījumu pietiekamības konkretizācija nedz likumā, nedz kādās prakses vadlīnijās.* Tas izriet no apstākļa, ka pierādījumu kopumam nav raksturīgi konkrēti izmērāmi lielumi (piemēram, cik skaitliski pierādījumu nepieciešams vai kādi pierādījumi noteikti radītu pietiekamību). *Vadlīniju izstrāde iespējama un pieņemami nepieciešama attiecībā uz konkrētu noziedzīgu nodarījumu grupām raksturīgiem pierādījumu (pierādīšanas līdzekļu) veidiem, to apzināšanas, iegūšanas un pārbaudes īpatnībām utt., bet ne uz pietiekamības aspektu, kas atšķiras katrā konkrētā gadījumā un atkarīgs no daudziem individualizētiem konkrētās lietas aspektiem.*

Kā jau norādīts iepriekš, pierādījumu pietiekamības izvērtējumu ietekmē daudzi apstākļi – tai skaitā, vai pareizi noteikti pierādāmie apstākļi, kāds ir sasniedzamais attiecīgo faktu pierādītības līmenis (pierādīšanas standarts), kā arī kādiem ir jābūt pierādīšanā izmantojamiem pierādījumiem. Šie apstākļi arī nosaka nepieciešamību konspektīvi pievērsties pierādījumiem izvirzītām prasībām.

Pierādījumu pazīmju (prasību pierādīšanā izmantojamām ziņām) tiesiskais regulējums

Lai kādas ziņas par faktiem varētu izmantot pierādīšanā, tām jāatbilst KPL 127.panta otrās daļas prasībām – t.i. jābūt attiecināmām, pieļaujamām un ticamām. Tādējādi, izvērtējot pierādījumu pietiekamību, pierādījumu kopumā iekļaujami tikai un vienīgi tie pierādījumi, kas ir gan attiecināmi, gan pieļaujami, gan ticami. Ja pierādījumam, ko piemēram, tiesā izmanto prokurors trūkst kāda no pazīmēm, tas no pierādījumu kopuma izslēdzams. Sākotnēji loģiskā secībā tiek izvērtēta pierādījumu attiecināmība, jo, ja kaut kādas ziņas uz lietu neattiecas, tām nav nozīmes, neatkarīgi no tā cik procesuāli kvalitatīvas un ticamas tās ir, jo tās saturiski neko nepieciešamu lietā nepierāda. Ja ziņa ir attiecināma, nākamā tiek izvērtēta pieļaujamība, kas ir pierādījuma procesuālās formas (kvalitātes) pazīme. Ja pierādījums tiek atzīts par nepieļaujamu, tad tas nevar tikt izmantots pierādīšanā pat tad, ja tas ir attiecināms un ticams. Kā pēdējā tiek izvērtēta ticamības pazīme.

Pierādījumu attiecināmības pazīme liek izvērtēt pierādījuma loģisko saikni ar pierādīšanās priekšmetā ietilpstošiem apstākļiem. Tā reglamentēta KPL 129.pantā.

KPL 129.p.

Pierādījumi ir attiecināmi uz konkrēto kriminālprocesu, ja ziņas par faktiem tieši vai netieši apstiprina kriminālprocesā pierādāmo apstākļu esamību vai neesamību, kā arī citu pierādījumu ticamību vai neticamību, izmantošanas iespējamību vai neiespējamību.

Konkrētā normā pierādījumu *attiecināmības izpratne atklāta pietiekami skaidri un saprotami.* Nav saskatāma nepieciešamība pēc izmaiņām tās tiesiskajā regulējumā. Šīs pazīmes izvērtēšana nav atzīstama arī par problemātisku praksē. Atsevišķas pieļautās kļūdas

pilnībā var tikt novērstas, nodrošinot praktiskos darbiniekus ar nepieciešamo izglītības līmeni un attīstot loģiskās domāšanas prasmes.

Arī pierādījumu ticamības tiesiskā reglamentācija ir visai īsa. Tā ietverta KPL 128.pantā.

KPL 128.p.

(1) Pierādījuma ticamība ir kādas ziņas patiesuma konstatēšanas pakāpe.

(2) To, cik ticamas ir pierādīšanā izmantojamās ziņas par faktiem, izvērtē, aplūkojot visus kriminālprocesa laikā iegūtos faktus vai ziņas par faktiem kopumā un savstarpējā sakarībā.

(3) Nevienam no pierādījumiem nav iepriekš noteikta augstāka ticamības pakāpe nekā pārējiem pierādījumiem.

Ticamības izvērtējums pakļaujas diviem kritērijiem. Saskaņā ar KPL 128.pantu pierādījumu ticamība (1) izvērtējama pierādījumu kopumā un (2) nepiedodot nevienam no pierādījumiem iepriekš noteiktu augstāku ticamības pakāpi. Šāds *pierādījumu ticamības tiesiskais regulējums atzīstams par pietiekamu un skaidru*. Formālāku kritēriju iekļaušana pierādījumu ticamības izvērtējumā nav raksturīga mūsdienu demokrātiskam kriminālprocesam, nav arī pēc būtības atbalstāma un loģiski pamatota (tā, piemēram, nav šķirojama liecību ticamība atkarībā no tā, kādā procesuālā statusā šīs liecības tiek sniegtas, kāda satura tās ir vai tml.)

Pierādījumu pieļaujamības tiesiskais regulējums jau ir detalizētāks. Pamatā tas ietverts KPL 130.pantā, lai gan norādes uz pierādījumu nepieļaujamību ir atrodamas arī citās KPL normās.

KPL 130.p.

(1) Kriminālprocesa laikā iegūtās ziņas par faktiem ir pieļaujams izmantot kā pierādījumus, ja tās iegūtas un procesuāli nostiprinātas šajā likumā noteiktajā kārtībā.

(2) Par nepieļaujamām un pierādīšanā neizmantojamām atzīstamas tādas ziņas par faktiem, kuras iegūtas:

1) izmantojot vardarbību, draudus, šantāžu, viltu vai spaidus;

2) procesuālajā darbībā, ko veikusi persona, kurai saskaņā ar šo likumu nebija tiesību to veikt;

3) pieļaujot šajā likumā īpaši norādītos pārkāpumus, kas liedz konkrētā pierādījuma izmantošanu;

4) pārkāpjot kriminālprocesa pamatprincipus.

(3) Ziņas par faktiem, kuras iegūtas, pieļaujot citus procesuālos pārkāpumus, uzskatāmas par ierobežoti pieļaujamām un var tikt izmantotas pierādīšanā tikai tādā gadījumā, ja pieļautie procesuālie pārkāpumi ir nebūtiski vai var tikt novērsti, tie nevarēja ietekmēt iegūto ziņu patiesumu vai ja to ticamību apstiprina pārējās procesā iegūtās ziņas.

(4) Interesu konflikta situācijā iegūtie pierādījumi ir pieļaujami tikai tad, ja apsūdzības uzturētājs spēj pierādīt, ka interešu konflikts nav ietekmējis kriminālprocesa objektīvu norisi.

Pierādījumu pieļaujamība faktiski attiecas uz pierādījumu procesuālo kvalitāti – t.i. uz to, vai pierādījumu ieguvē un procesuālajā nostiprināšanā ir ievērotas normatīvo aktu prasības. Ja

šīs prasības ir pilnībā ievērotas, problēmu nav un pierādījums atzīstams par pieļaujamu. Sarežģītāka veidojas situācija, ja ziņu ieguvē normatīvo aktu prasības nav ievērotas un ir pieļauti to pārkāpumi. Teorijā ir atzītas un dažādās valstīs arī tiek praktizētas dažādas pieejas, kā noteikt, kāda tieši ietekme uz pierādījumu pieļaujamību ir procesuālās formas defektam³⁰. Latvijas KPL paredz, ka, lai izlemtu, cik liela nozīme ir procesuālās formas defektam uz pierādījumu pieļaujamību, nozīme ir tikai pārkāpuma smagumam un raksturam. Tādējādi, tādiem apstākļiem kā noziedzīga nodarījuma, par kuru notiek kriminālprocess, kaitīguma pakāpei, raksturam, iesaistīto personu raksturojumam utt. nav nozīmes šī jautājuma izvērtēšanā.

Pierādījumu pieļaujamības tiesiskais regulējums ir katras valsts iekšējas izvēles jautājums. Pat tad, kad pierādījumu ieguvē pārkāptas cilvēktiesības, to pieļaujamības izvērtējums atstājams valstu ziņā. Kā jau minēts, arī ECT norādījusi, ka pierādījumu pieļaujamība ir katras valsts iekšēja lieta³¹. Tādējādi ECT pamatā nevērtē, cik pareizi ir vai nav katras valsts noteiktie pierādījumu pieļaujamības kritēriji, bet procesuāli nekvalitatīvu/defektīvu pierādījumu izmantošanu skata Eiropas Cilvēktiesību konvencijā noteikto cilvēktiesību ievērošanas kontekstā, piemēram, vērtējot, vai nelikumīgu pierādījumu izmantošana nenoved pie Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6.panta pārkāpuma attiecībā uz taisnīga procesa nodrošināšanu. Arī ES tiesību normās, kā norādīts iepriekš, konkrētu direktīvās noteikto personu tiesību aizskāruma ietekmi uz pierādījumu pieļaujamību dalībvalstis aicinātas izvērtēt no taisnīga procesa nodrošināšanas skatu punkta.

Latvijā KPL noteikts, ka atkarībā no pieļautā pārkāpuma būtības/veida šāda pārkāpuma ietekme var tikt iedalīta divos veidos: 1) ziņas atzīstamas par nepieļaujamām un pierādīšanā neizmantojamām (absolūtā nepieļaujamība) un 2) ziņas var izmantot pierādīšanā, taču papildoties noteiktiem priekšnoteikumiem (ierobežotā/nosacītā pieļaujamība).

Latvijas KPL pierādījumu absolūtās nepieļaujamības gadījumi minēti 130.panta otrajā daļā un ir saistāmi ar neatļautu metožu pielietošanu, neatbilstošu ziņu ieguves subjektu, īpaši normā norādītu pārkāpumu izdarīšanu vai kriminālprocesa pamatprincipu pārkāpumu.

Kā neatļautas ziņu ieguves metodes un paņēmieni, kas automātiski izsauc liegumu iegūtās ziņas izmantot pierādīšanā, minētas vardarbība (gan fiziska, gan psihiska), vardarbības vai citas personas interesēm neatbilstošas rīcības piedraudējums (draudi, šantāža), kā arī

³⁰ Sīkāku informāciju par pierādījumu pieļaujamību var gūt, piemēram, nesen iznākušajā grāmatā Giannouloupoloulos D. *Improperly Obtained Evidence in Anglo-American and Continental Law*. Hart Publishing, 2019.

³¹ Sīkāk skat., piemēram: Trechsel S. *Human Rights in Criminal Proceedings*. Oxford University Press, 2005, pp.167–174; Grabenwarter C. *European Convention on Human Rights Commentary*. Hart Publishing, pp.86–89.

personas gribas ietekmēšana, sniedzot viņai nepatiesu informāciju, t.i., prettiesiski maldinot (viltus). Normā lietotais vārds “spaidi” faktiski ir atkārtotā, jo jēdzieniski aptver gan vardarbību, gan tās pielietojuma draudus (skat., piemēram, Civillikuma 1643.pantā iekļauto spaidu izpratni). Tāpat, iespējams, lieki lietota norāde uz šantāžu, kas faktiski uzskatāma par draudu paveidu.

Absolūtas nepieļaujamības gadījums ir arī tad, ja darbību veikusi tāda amatpersona, kurai nebija tiesību to darīt. Šāda situācija veidotos, piemēram, tad, ja procesuālā uzdevuma izpildītājs būtu izdarījis kādu darbību, nesaņemot attiecīgu uzdevumu; ja izmeklēšanas darbību būtu veicis prokurora palīgs, ja izmeklēšanas darbību veiktu tāds izmeklēšanas iestādes darbinieks, kurš nav pilnvarots veikt izmeklēšanu kriminālprocesā (nav izmeklētājs) u.c. Šīs situācijas nošķiramas no tām, kur amatpersona, kura pilnvarota veikt procesu, vispār varēja darbību veikt, taču nav ievērojusi kādus šīs darbības veikšanas noteikumus (piemēram, izmeklētājs veica iepriekš plānotu darbību trijos naktī (saskaņā ar KPL 139.panta pirmo daļu viņš šajā laikā nebija tiesīgs to darīt), taču šis pārkāpums nozīmē nevis to, ka darbību veikusi tam nepilnvarota persona, bet gan ka pārkāpti tās veikšanas nosacījumi).

KPL nesatur daudz tiešu norāžu par gadījumiem, kad pieļautais procesuālais pārkāpums atzīstams par ziņu absolūtas nepieļaujamības pamatu. Šādos gadījumos KPL normās ir tiešs ieraksts “ir nepieļaujams”, “atzīt par nepieļaujamām”, “nav izmantojami pierādīšanā” utt. Piemēram, KPL 180.panta piektajā daļā, raksturojot t.s. neatliekamības kārtībā veiktas kratīšanas izvērtēšanu pie izmeklēšanas tiesneša, noteikts: “Tiesnesis pārbauda kratīšanas tiesiskumu un pamatotību. Ja izmeklēšanas darbība izdarīta prettiesiski, izmeklēšanas tiesnesis iegūtos pierādījumus atzīst par nepieļaujamiem kriminālprocesā un lemj par rīcību ar izņemtajiem priekšmetiem.” Savukārt KPL 214.pantā noteikts: “Ja procesa virzītājs nav ievērojis šajā nodaļā noteikto atļaujas saņemšanas kārtību, speciālās izmeklēšanas darbības rezultātā iegūtie pierādījumi nav izmantojami pierādīšanas procesā.”

Visplašākais absolūtas nepieļaujamības formulējums šobrīd ir: ziņas iegūtas, pārkāpjot kriminālprocesa pamatprincipus. Kriminālprocesa pamatprincipu klāsts ir ietverts KPL otrajā nodaļā un ir visai plašs. Pamatprincipu pārkāpums kā ziņu absolūtas nepieļaujamības pierādīšanā pamats ir identificējams, pirmkārt saprotot, kuru principu piemērošana vispār ir saistāma ar ziņu ieguvu un kuru nē. Piemēram, kriminālprocesa obligātums vai apsūdzība kriminālprocesā ir procesa organizējoši principi, un to pārkāpšana nevar izpausties ziņu ieguves laikā. Tāpat ar ziņu ieguves rezultātu izvērtēšanu nebūtu saistāms princips par tiesībām uz lietas pabeigšanu saprātīgā termiņā, *ne bis in idem*, tiesības uz sadarbību u.c. Savukārt cilvēktiesību ievērošana, spīdzināšanas un pazemošanas aizliegums, kriminālprocesuālā imunitāte, kriminālprocesā lietojamā valoda, tiesības uz objektīvu kriminālprocesa norisi, tiesības uz aizstāvību, nevainīguma prezumpcija un visbeidzot tiesības uz lietas izskatīšanu tiesā, kas paredz taisnīgu tiesas procesu, ir principi, kuri noteikti

var tikt aizskarti procesuālo pārkāpumu rezultātā. Šī punkta piemērošana pierādījumu pieļaujamības izvērtējumā varētu būt praktiski visproblemātiskākā, kas nosacīts ar apstākli, ka pamatprincipi ir vispārīga rakstura normas, līdz ar to pārkāpuma konstatēšana saistāma ar katra tiesībspērotāja izpratni par principa tvērumu un darbības robežām.

Ja ziņas iegūtas interešu konflikta apstākļos, tās ir pierādīšanā absolūti nepieļaujamas. Attiecībā uz šo pārkāpumu gan likumdevējs ir konstruējis vienu izņēmumu. Komentējamā panta ceturtajā daļā gan iekļauta norāde, ka tās ir izmantojamas, ja apsūdzības uzturētājs spēj pierādīt, ka interešu konflikts nav ietekmējis kriminālprocesa objektīvu norisi. Situācija ir visai apgrūtināša, jo praktiski nav iedomājams, kādā veidā apsūdzības uzturētājs to varētu izdarīt. Faktiski vienīgā iespēja ir norāde, ka attiecīgā amatpersona par interešu konfliktu nav zinājusi, jo ir vispārzināms, ka tas, ko mēs nezinām, mūs ietekmēt nevar.

Ierobežota/nosacīta ziņu pieļaujamība ir gadījumos, kad: 1) pieļautie pārkāpumi to ieguvē nav tik būtiski, lai izsauktu absolūto nepieļaujamību, 2) pieļautie procesuālie pārkāpumi ir nebūtiski, 3) pieļautie procesuālie pārkāpumi var tikt novērsti, 4) pieļautie procesuālie pārkāpumi nevarēja ietekmēt iegūto ziņu patiesumu un 5) ziņu ticamību (precīzāk gan būtu teikt patiesumu) apstiprina pārējās procesā iegūtās ziņas. Normas konstrukcija ļauj atzīt, ka procesuāli defektīvo ziņu izmantošanai nepieciešami vairāki priekšnoteikumi vienlaikus. Pirmajam priekšnoteikumam jābūt noteikti, jo, ja pārkāpums ir tik būtisks, ka izsauc absolūto nepieļaujamību, tad tas nav izmantojams un nekāds tālāks izvērtējums neseko. Papildus pirmajam priekšnoteikumam konstatējams viens priekšnoteikums no 2. un 3. (tātad vai nu pārkāpums ir nebūtisks, vai arī to var novērst) un viens priekšnoteikums no 4. un 5. (vai nu tas nevarēja ietekmēt ziņu patiesumu, vai to patiesumu apstiprina pārējās procesā iegūtās ziņas).

Iepriekš norādītais ļauj atzīt, ka no vienas puses pierādījumu pieļaujamības atzīšana/neatzīšana lielā mērā ir atkarīga no tiesību piemērotāja uzskata. Par to, ka dažādu pārkāpumu ietekme uz pierādījumu pieļaujamību nav vērtēta vienveidīgi (dažādi viedokļi ne tikai starp apsūdzību un aizstāvību, bet arī starp apsūdzības uzturētāju un tiesu, dažādu instanču tiesām, utt.) liecina arī apstākļi, ka tieši pierādījumu pieļaujamības aspekts ir viens no visvairāk ar pierādīšanu saistītiem jautājumiem, kas lemti kasācijas kārtībā (skat. Augstākās tiesas judikatūru). Tai pat laikā atzīstams arī tas, ka KPL ir salīdzinoši striktas norādes, kas konkrētu pārkāpumu gadījumā neparedz citu rīcības veidu, kā vien pierādījumu nepieļaujamības konstatāciju. Pilnīgi iespējams, ka striktās likuma norādes varētu arī aizstāt ar vispārīgāka rakstura priekšrakstu, piemēram, ka ziņu, kuru iegūšanā nav ievērotas likuma prasības, izmantošana pierādīšanā atkarīga no tā, cik lielā mērā tas var ietekmēt procesa taisnīgumu vai tml. Šāda vispārīga norāde arī būtu atbilstoša ECT vai ES prasībām, tomēr rīcības brīvības paplašināšana radītu nepieciešamību pēc atbildīgākas attieksmes no tiesību piemērotāju puses. Bez tam šādu grozījumu veikšana KPL – izslēdzot konkrētas norādes, tā

vietā konstruējot vispārīgu norādi – šobrīd varētu dot neatbilstošu signālu par to, ka valsts iecietīgi izturas pret pārkāpumiem kriminālprocesa veikšanā, kas noteikti nebūtu atbalstāms. Rezumējot secināms, ka *pierādījumu pieļaujamības tiesiskais regulējums iespējams nākotnē arī varētu tikt pilnveidots*, neizslēdzot tā konkrētības samazināšanu un lielāku rīcības brīvības pieļāvumu. *Šobrīd tas uzskatāms par pietiekami skaidru un saprotamu*, lielā mērā skatot to kopsakarā ar judikatūrā esošām atziņām. Attiecībā uz kādu vadlīniju izstrādi atzīmējams, ka, ja šādu dokumentu skata kā rīcības modeļa veidošanu, tas nav uzskatāms par nepieciešamu un pamatotu. *Visās situācijās vienīgais pareizais rīcības modelis pierādījumu ieguvē ir visu normatīvo prasību ievērošana*, līdz ar to no šī viedokļa nav iedomājami priekšraksti par to, ka kāds pārkāpums ir vairāk vai mazāk pieļaujams par citu, vadoties no tā ietekmes uz iegūto ziņu izmantošanas iespējamību pierādīšanā. Tas, kas *varētu būt nepieciešams*, ir EST, ECT un *Latvijas tiesu prakses apkopojumi un/vai akadēmiski pētījumi vai to tulkojumi latviešu valodā* (piemēram, padarot latviešu valodā brīvi un vienkārši pieejamu Ceļvedi Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6.panta piemērošanā) *par pierādījumu pieļaujamību*, kas ļautu nodrošināt vienveidīgu praksi un efektīvāk informētu izmeklētājus un prokurors par pieļauto kļūdu tālāko ietekmi. Īpaši uzsverams, ka šī pasākuma nolūks nebūtu attaisnot kādus pārkāpumus vai netieši norādīt, kādus pārkāpumus var veikt, jo tiem nav paliekošu sekū, bet gan ļaut pašiem izmeklētājiem un prokuroriem pilnvērtīgi izvērtēt pierādījumu pietiekamību, saprotot, kuras iegūtās ziņas pierādījumu kopumā ir un kuras nav iekļaujamās. Papildus norādāms, ka jebkāda pārkāpuma veikšana kriminālprocesa gaitā katrā konkrētā gadījumā izvērtējama ne tikai pierādījumu pieļaujamības kontekstā, bet arī attiecībā uz šo pārkāpumu pieļāvušās amatpersonas atbildību. Šajā jautājumā tiesām atbilstošas reakcijas iespēju sniedz KPL 533.pantā paredzētā iespēja pieņemt blakus lēmumus, kuros kompetentajai institūcijai vai amatpersonai tiesa var norādīt uz krimināllietā konstatētajiem tiesību normu pārkāpumiem. Jāatzīmē, ka šo reaģēšanas iespēju tiesas izmanto visai retos gadījumos un varētu vēlēties aktīvāku šā procesuālā instrumenta izmantošanu, tiesām reaģējot uz likuma pārkāpumiem pierādījumu iegūšanā. No šādiem blakus lēmumiem tad arī izmeklēšanas iestādes un prokuratūra saņemtu atgriezenisko saiti par pirmstiesas procesa laikā pieļautajām kļūdām pierādījumu iegūšanā, jo šobrīd vismaz izmeklēšanas iestādes lielākoties pat to vispār netiek informētas.

Kopējie secinājumi - viedoklis par Latvijā spēkā esošā tiesiskā regulējuma pilnveides nepieciešamību

- Nevainīguma prezumpcijas kā vispārīga rakstura sākotnējā pieņēmuma par personas nevainīgumu tiesiskais regulējums Latvijā ir pilnībā atbilstošs starptautiskajām un ES tiesību normām, tas uzskatāms par pietiekami skaidru un saprotamu un tajā nav nepieciešams veikt nekādas izmaiņas.
- Ņemot vērā, ka pierādīšanas standarts un pierādījumu pietiekamība ir cieši saistīti ar tādiem cilvēktiesību aspektiem kā nevainīguma prezumpcija un tiesības uz taisnīgu procesu, ES un starptautisko prasību ievērošanas veicināšanu šajā aspektā varētu uzlabot EST un ECT attiecināmo nolēmumu (prakses apkopojumu) un tajos pausto atziņu vienkārša un pārskatāma pieejamība latviešu valodā, kā arī aktīva tiesu un tiesībsargājošo iestāžu amatpersonu informēšana par šīm atziņām profesionālās tālākapaucības procesā.
- Pierādīšanas priekšmetā ietilpstošie fakti KPL reglamentēti vispārīgi, nedodot konkrētas norādes, bet izmantojot "piepildāmus" jēdzienus. Lai arī pirmšķietami var šķist, ka tas var apgrūtināt tiesību piemērotāju, tomēr šāda pieeja ir pilnībā atbalstāma. Precīzāka pierādīšanas priekšmeta tiesiskā reglamentācija, kura būtu vispārīgi attiecināma uz visiem kriminālprocesiem, nav uzskatāma nedz par vēlamu, nedz par iespējamu.
- Atzīstams, ka pierādīšanas priekšmeta noteikšanas jomā prakses efektīvizēšanas nolūkā būtu iespējama un pat veicināma vadlīniju izstrāde:
 - par tipiskiem pierādāmiem apstākļiem un saistītiem faktiem noteiktu kategoriju lietās,
 - par tipiskiem palīgfactiem, kam pievēršama uzmanība, izvērtējot pierādījumu izmantošanas iespējamību/neiespējamību kriminālprocesā.
- KPL noteiktais pierādīšanas standarts attiecībā uz kriminālprocesā pierādāmajiem factiem, izņemot mantas noziedzīgo izcelsmi, (ārpus saprātīgām šaubām) ir pietiekami skaidrs un saprotams, atbilstošs starptautiskām un ES prasībām, un attiecībā uz to nekādi grozījumi normatīvajos aktos nav nepieciešami. Konkretizētāku/ "izmērāmāku" kritēriju pielietojums nav uzskatāms par iespējamu.
- Vispārīgā pierādīšanas pienākuma attiecināšana uz procesa virzītāju un apsūdzības uzturētāju, kā arī izņēmumi, kas paredzi KPL 126.panta trešajā un ceturtajā daļā, ir pamatoti, nav pretrunā ar starptautiskajām vai ES prasībām, ir izteikti pietiekami skaidri. Līdz ar to nepieciešamība veikt grozījumus to tiesiskajā reglamentācijā nav saskatāma. Arī kādu papildus vadlīniju izstrāde šajā jautājumā nav iederīga.
- Attiecībā KPL noteikto mantas noziedzīgas izcelsmes pierādīšanas pienākumu un uz to attiecināmo standartu atzīstams, ka tas nav pietiekami skaidrs un saprotams, kas var radīt grūtības tā piemērošanā, kā arī kavēt vienkāršas prakses veidošanos un būt pamatā iespējamiem personas tiesību pārkāpumiem. Tādējādi šī jautājuma sakārtošanai būtu nepieciešami grozījumi KPL, lai precizētu, vienkāršotu un sakārtotu attiecināmās normas.

- Pierādījumu pietiekamība kā pierādījumu kopuma pazīme apsūdzības uzturēšanai tiesā ir pietiekami skaidra. Personas saukšanai pie kriminālatbildības noteiktais pierādījumu apjoms reglamentēts neveiksmīgāk, taču, sistēmiski skatot KPL normas, arī tas ir saprotams. Abos gadījumos pierādījumu apjomam jābūt tādām, lai par personas vainīgumu nepastāvētu šaubas. Pierādījumu apjoma precīzāka reglamentācija normatīvajos aktos nav uzskatāma nedz par iespējamu, nedz par nepieciešamu. Arī kādai noziedzīgo nodarījumu grupai tipisku vadlīniju izstrāde šajā jautājumā nav īsti iespējama, ņemot vērā to, ka pierādījumu kopumam nav raksturīgi konkrēti izmērāmi lielumi (piemēram, cik skaitliski pierādījumu nepieciešams vai kādi pierādījumi noteikti radītu pietiekamību). Vadlīniju izstrāde būtu iespējama attiecībā uz konkrētu noziedzīgu nodarījumu veidiem raksturīgiem pierādījumu (pierādīšanas līdzekļu) veidiem, to apzināšanas, iegūšanas un pārbaudes īpatnībām utt., bet ne uz pietiekamības aspektu, kas atšķiras katrā konkrētā gadījumā un atkarīgs no daudziem individualizētiem konkrētās lietas aspektiem.
- Visiem pierādījumu kopumu veidojošiem pierādījumiem nepieciešams būt attiecināmiem, pieļaujamiem un ticamiem. Šādas vispārīgas prasības esamība ir pilnībā attaisnojama un nebūtu grozāma.
- Pierādījumu attiecināmības un ticamības tiesiskais regulējums atzīstams par pietiekami pilnīgu un skaidru. Nedz grozījumu veikšana KPL, nedz kādu vadlīniju izstrāde šajā jautājumā nav uzskatāma par nepieciešamu.
- Lai arī pierādījumu pieļaujamības tiesiskais regulējums iespējams nākotnē arī varētu tikt pilnveidots, neizslēdzot tā konkrētības samazināšanu un lielāku rīcības brīvības pieļāvumu, šobrīd tas uzskatāms par pietiekami skaidru un saprotamu. Attiecībā uz kādu vadlīniju izstrādi atzīmējams, ka, ja šādu dokumentu skata kā rīcības modeļa veidošanu, tas nav uzskatāms par nepieciešamu un pamatotu. Var saskatīt nepieciešamību pēc EST, ECT un Latvijas tiesu prakses apkopojumiem un/vai akadēmiskiem pētījumiem vai to tulkojumiem latviešu valodā par pierādījumu pieļaujamību, kas ļautu nodrošināt vienveidīgu praksi un efektīvāk informētu izmeklētājus un prokuroorus par pieļauto kļūdu tālāko ietekmi. Īpaši uzsverams, ka šī pasākuma nolūks nebūtu attaisnot kādus pārkāpumus vai netieši norādīt, kādus pārkāpumus var veikt, jo tiem nav paliekošu seku, bet gan ļaut pašiem izmeklētājiem un prokuroriem pilnvērtīgi izvērtēt pierādījumu pietiekamību, saprotot, kuras iegūtās ziņas pierādījumu kopumā ir un kuras nav iekļaujamās.